

METODICKÝ MATERIÁL K EXPOZÍCII DEJINY SLOVENSKA

**Putovanie dejinami I.
OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU**

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum
Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Bratislava
2016

METODICKÝ MATERIÁL K EXPOZÍCII DEJINY SLOVENSKA

Putovanie dejinami I.

OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU

Autorky: Jana Hutťanová, Martina Muráňová

Fotografie na obálke: Radoslav Čambal, Igor Bazovský, Daniel Zachar

vydalo

SNM – Historické múzeum a Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Bratislava © 2016

Vytlačené s podporou

NADÁCIE POŠTOVEJ BANKY

Tlačová verzia

ISBN 978-80-8060-384-7

EAN 9788080603847

Elektronická verzia

ISBN 978-80-8060-385-4

EAN 97888080603854

→ Mapu expozície nájdete na zadnej strane obálky

Pravek (doba kameňa, bronzu a železa)

Prvé etniká (Kelti, Rimania a Germáni)

Sťahovanie národov, príchod Slovanov a Avari

Nitrianske kniežatstvo, Veľká Morava

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM
HISTORICKÉ MÚZEUM

METODICKÝ MATERIÁL K EXPOZÍCI
DEJINY SLOVENSKA

**Putovanie dejinami I.
OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU**

Bratislava 2016

Metodický materiál

Obsah

Úvod	4
1 Putovanie dejinami – projekt na vzdelávanie v rámci expozície Dejiny Slovenska	5
2 Ako pracovať s metodickým materiálom	7
2.1 Okruh užívateľov metodického materiálu	10
3 Časová os – Od praveku po Veľkú Moravu	11
4 Hlavné texty výstavy – Od praveku po Veľkú Moravu.....	12
5 Obsah interaktívnych (vzdelávacích) stanovišť – Od praveku po Veľkú Moravu	17
6 Návrhy vzdelávacích aktivít v expozícii Dejiny Slovenska	22
6.1 Aktivity pre prvý stupeň ZŠ.....	26
6.1.1 Zmena je život a život bola zmena Od praveku po Rimanov	26
6.1.2 Zmena je život a život bola zmena Od sťahovania národov po Veľkú Moravu	31
6.2 Aktivity pre druhý stupeň ZŠ	36
6.2.1 Boje o moc Od praveku po Rimanov	36
6.2.2 Boje o moc Od sťahovania národov po Veľkú Moravu	47
6.3 Aktivity pre stredné školy a gymnáziá s osemročným štúdiom.....	54
6.3.1 Ľudia na území Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu	54
7 Ponuka vzdelávacích programov SNM – Historického múzea k expozícii Dejiny Slovenska.....	61
8 Praktické informácie k návšteve expozície Dejiny Slovenska	63
Záver	64
Odporúčaná a použitá literatúra	66

Úvod

Vážení čitatelia,

do rúk sa vám dostáva metodický materiál spracovaný k expozícii Dejiny Slovenska, ktorého cieľom je priblížiť edukačno-vzdelávaciu činnosť SNM – Historického múzea v spolupráci s Metodicko-pedagogickým centrom zameranú na prvú časť expozície pod názvom Od praveku po Veľkú Moravu. Zároveň je jeho cieľom inšpirovať a motivovať pedagógov a pracovníkov centier voľného času nielen k návšteve expozície, ale i k tvorbe vlastných interaktívnych programov pracujúcich s konkrétnymi exponátmi.

Samotná expozícia, časť Od praveku po Veľkú Moravu, predstavuje najvzácnejšie nálezy na našom území: bohato zdobené keramické nádoby bukovohorskej kultúry, plastiku ženy – Venuše z Moravian nad Váhom, antropomorfné urny badenskej kultúry doby kamennej, výliatok mozgovne – najstarší doklad žijúceho človeka homo neanderthalensis, prvý zlatnícky výrobok z doby kamennej – nášivky z Tibavy, prvý nález meča na našom území z doby bronzovej z rieky Topľa, veľkorozmernú keramiku z halštatských mohýl v Nových Košariskách a Janíkoch, hromadný nález mincí typu biatec z Bratislavy. V expozícii je tiež možné vidieť ukážku odlievania bronzových výrobkov, zbrane a výzbroj skýtskych a keltských bojovníkov, nálezy z jaskyne Domica, luxusnú keramiku „terru sigillatu“ a iné importy z Rímskej ríše. Vzácne sú i prezentované nálezy z doby sťahovania národov a Veľkej Moravy, ako napr. prilba zo Semeroviec, poklad zo Zemianskeho Vrbovka, blatnícky meč či plakety z Bojenej.

Z metodického materiálu získa čitateľ prehľad o tom, čo ho čaká pri návšteve expozície Dejiny Slovenska. Získa aj informácie o vzdelávacej línii expozície a o tom, ako s ňou pracovať. Jadro metodického materiálu tvoria konkrétne návrhy vzdelávacích aktivít odvíjajúce sa a pracujúce s vystavenými exponátmi.

1 Putovanie dejinami – projekt na vzdelávanie v rámci expozície Dejiny Slovenska

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum pracuje koncepčne a systematicky s detským návštevníkom už niekoľko rokov. Ponúka špecifické prostredie pre neformálne a informálne učenie sa. Múzeum je miesto, kde je možné aplikovať rôzne metódy a formy učenia sa.

Podľa Etického kódexu Medzinárodnej rady múzeí ICOM z roku 2001 sa múzeum definuje ako „nezisková organizácia, stála inštitúcia v službe spoločnosti a jej rozvoja, prístupná verejnosti, ktorá získava, reštauruje, komunikuje a vystavuje za účelom štúdia, vzdelávania a pôžitku hmotné a duchovné doklady o ľuďoch a ich životnom prostredí.“

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum sa snaží tieto zbierky využiť aj na účely vzdelávania žiakov, a tým rozšíriť definíciu múzea o ďalšiu dimenziu. V súčasnosti múzeum predstavuje vhodné miesto pre učiacu sa spoločnosť tým, že poskytuje informácie a objekty na vyučovanie nielen predmetu dejepis, ale aj iných vyučovacích predmetov a rozvíja tak medzipredmetové vzťahy. V edukačnom procese sa vyučovanie orientuje na konštruktivistický prístup, ktorý vychádza práve zo skutočnosti, že neznalosť či neusmernená interpretácia a predstavivosť sú už formou poznania¹, ktorému sa prispôsobujú aj vzdelávacie programy múzeí. Úlohou múzea je sprostredkovať žiakom historické súvislosti prostredníctvom zbierok a predmetov a zároveň klásť dôraz aj na rozvíjanie kritického myslenia. Múzeum rozvíja aj kompetencie žiaka, a to napr. výchova vzťahu ku kultúrno-historickému dedičstvu nielen prostredníctvom miesta (budovy), v ktorej sa nachádza/sídlí, ale aj predmetmi/objektmi, ktoré tvoria súčasť kultúrneho dedičstva. Ako píše Anderson, učenie sa je tak aktívnym zážitkom, v ktorom ide o proces. Je to to, čo ľudia robia zmyslami a „nechtiac“, tým zlepšujú svoje zručnosti, vedomosti a iné kompetencie. Prehlbujú si hodnotový systém. Efektívne učenie sa vedie k zmene, k vývoju a túžbe objavovať.²

¹ Brabcová, Alexandra. Brána muzea otevřená: průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea. Praha: Nadace open society fund, 2003, s. 382

² Anderson, David. A Common Wealth, Museum in Learning Age. Norwich: Department for Culture, Media and Sport, 1999, s. 8.

Žiak a detský návštevník prichádza do múzea už s určitými poznatkami a zručnosťami a prostredníctvom objektov a textov si interpretuje prezentujúce skutočnosti.

V rámci expozície Dejiny Slovenska je pripravený vzdelávací projekt s názvom Putovanie dejinami. Projekt dopĺňa expozíciu Dejiny Slovenska a jeho prvú časť Od praveku po Veľkú Moravu o vzdelávaciu a didaktickú časť zameranú na žiaka, detského návštevníka a ľudí so špeciálnymi potrebami. Cieľom projektu je prezentovať dejiny, historické medzníky a udalosti spoločnosti, ale aj každodenný život ľudí obývajúcich územie dnešného Slovenska žiakom a detským návštevníkom.

Pre žiaka a detského návštevníka expozície Dejiny Slovenska je vytvorená séria interaktívnych a vzdelávacích stanovišť, ktoré umožnia intenzívne vnímanie a pochopenie historických tém na základe exponátov alebo pochopenie jednotlivých objektov (str. 17). Deti a žiaci tak hrovou formou dostanú podnety k samostatnému skúmaniu a objavovaniu javov a faktov v kontexte historickej doby. Samoobslužná interaktívna prehliadka je súčasťou vzdelávacích programov pre školy, ale môžu ju samostatne využiť aj rodiny s deťmi. Interaktívne stanovišťa sú zároveň zážitkovo orientované, umožňujú žiakom a detským návštevníkom učenie sa viacerými zmyslami.

Haptické kópie zbierkových predmetov majú popis v Braillovom písme. Podľa dlhodobej stratégie Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (MK SR) s názvom Napĺňanie kultúrnych práv ľudí so zdravotným postihnutím tak SNM – Historické múzeum sprístupňuje expozíciu Dejiny Slovenska sociálne znevýhodneným skupinám – nevidiacim a slabozrakým návštevníkom. Projekt Putovanie dejinami spolu s expozíciou Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu prispieva k popularizácii, prezentácii a edukácii archeológie. Zámerom projektu Putovanie dejinami je naplniť a vzájomne previazať prvky vzdelávacej línie expozície pre rôzne cieľové skupiny návštevníkov múzea: školské skupiny, rodiny s deťmi, seniorov a ľudí so špeciálnymi potrebami. Súčasťou projektu je ponuka vzdelávacích programov múzea, rodinný sprievodca expozíciou v tlačovom formáte a audio-video sprievodca expozíciou.

Projekt bude chronologicky pokračovať ďalšími historickými obdobiami až po 20. storočie.

2 Ako pracovať s metodickým materiálom

Pripravený metodický materiál má pedagógom pomôcť zorientovať sa v expozícii Dejiny Slovenska a uľahčiť im vytvorenie vzdelávacieho programu pre deti priamo na mieru, podľa vlastného výberu. Ako úvod do témy slúžia pedagógom autorské texty odborných pracovníkov Slovenského národného múzea – Archeologického múzea, ktoré ponúkajú stručný prehľad danej historickej doby (str. 12). Rovnaké texty sa nachádzajú aj v expozícii Dejiny Slovenska, preto sa pedagóg môže na návštevu múzea vopred pripraviť a použiť texty výlučne podľa svojej potreby. K príprave pedagóga na návštevu expozície s vlastným vzdelávacím programom prispieva aj kompletný obsah interaktívnych stanovišť (str. 17). V expozícii Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu je celkovo 5 stanovišť pre individuálnu prácu detí. Delené sú podľa historických etáp vývoja ľudskej spoločnosti, ako ich poznáme dnes: doba kameňa a bronzu, staršia a mladšia doba železná, Rimania a Germáni, sťahovanie národov a Veľká Morava. Podobný koncept interaktívnych stanovišť sa pripravuje aj k ďalším historickým obdobiam: stredovek, novovek až po 20. storočie.

Interaktívne (vzdelávacie) stanovišťa pozostávajú zo 4 hlavných tém, ktorým je vždy venovaná jedna zásuvka: každodenný život, hospodárstvo/remeslá/obchod, boje o moc a viera. V hlavných témach sa nachádzajú podtémy – stručné a jasné vysvetlenia javov a procesov, ktoré sa týkajú života a životného štýlu ľudí. Podtémy s krátkym textom sa viažu k interaktívnym predmetom, ako aj k zbierkovým predmetom vystaveným v expozícii Dejiny Slovenska.

Práve takéto využitie muzeálií je základným prostriedkom vzdelávania v múzeách. Prostredníctvom predmetov sa deti dozvedia nielen o ich pôvode, dobe vzniku, spôsobe použitia, ale aj o prírodných, historických súvislostiach či technologických procesoch a fyzikálnych javoch. Zbierkové predmety alebo ich kópie tak predstavujú takmer nekonečný zdroj informácií o človeku a prostredí, v ktorom žil.³ Repliky a kópie zbierkových predmetov poskytujú

³ Mikešová, Veronika – Opatrná, Marie. Edukace a prezentace archeologického kulturního dědičství – certifikovaná metodika, Praha: Národní muzeum, 2014, s. 10.

detskému návštevníkovi pridanú hodnotu, pretože je možné zapojiť ďalší zmysel – hmat, prípadne predmet detailne pozorovať a vyskúšať si ho. Práve posledná štvrtá zásuvka je primárne haptická. Žiak, dieťa môže podľa hmatu hádať, aký predmet je ukrytý v zásuvke, a následne si správnosť svojho tvrdenia overí po odokrytí ilustračného obrázka.

Každé stanovište je označené maskotom detských programov a farbou daného obdobia podľa časovej osi. Haptické predmety pre nevidiacich návštevníkov, umiestnené na vrchných častiach interaktívnych stanovišť, sú doplnené popisom v Braillovom písme. Okrem hmatu môžu žiaci pri vybraných aktivitách zapojiť aj ostatné zmysly, ako napr. čuch a chuť pri rozpoznávaní poľnohospodárskych a lesných plodín či bylín.

Uvedené návrhy na vzdelávacie aktivity motivujú žiakov k aktívnemu zapájaniu sa do procesu počas návštevy múzea (str. 22). Pedagóg si môže vybrať, ako pracovať so žiakmi v expozícii Dejiny Slovenska, a ľubovoľne si vyskladať program podľa svojho edukačného cieľa. Návrhy vzdelávacích aktivít je možné zaradiť a využiť v rôznych metódach a formách vyučovania, ako aj využiť pri učení rôznymi stratégiami, napr. E-U-R (evokácia – uvedomenie si – reflexia). Používajú pritom i objektové učenie, ktoré potvrdzuje, že z didaktického hľadiska majú zbierky múzeí obrovský edukačný potenciál, a to nielen vďaka aplikácii metódy objektového učenia, ale aj pre kúzlo predmetov starých niekedy až niekoľko tisíc rokov. Artefakty a nálezové kontexty, v ktorých boli objavené, môžu v archeodidaktike poslúžiť k formulácii príbehov, ktoré sa prostredníctvom predmetov dostávajú k publiku, sú v podstate tým jediným, čo nás spája s pravekom a s ľuďmi v predpísomnej minulosti.⁴

Návrhy na vzdelávacie aktivity zapájajú žiakov a umožňujú im kontakt s predmetmi/didaktickými pomôckami, ako aj kontakt s originálmi – zbierkovými predmetmi. Využívajú viaceré didaktické metódy ako brainstorming, prácu s textom, demonštráciu, moment prekvapenia atď. Aktivity vychádzajú z konštruktivistického prístupu, ktorý počas neformálneho učenia sa v múzeu prechádza od už nadobudnutých znalostí k novozískaným poznatkom.

Návrhy aktivít vzdelávacieho programu *Zmena je život a život bola zmena* sú primárne určené pre I. stupeň základných škôl. Rozdelené sú podľa chronológie dejín v súlade s učebnými plánmi výučby:

⁴ Míkešová – Opatrná, s. 10.

1. Od praveku po Rimanov (najstaršie dejiny do cca 5. stor. po Kr.),
2. Od sťahovania národov po Veľkú Moravu (od 5. stor. do cca 10. stor.).

Na rovnaké dve časti sa tiež delia návrhy aktivít vzdelávacieho programu *Boje o moc* určené pre II. stupeň základných škôl.

Naopak, stredné školy pracujú s navrhovanými vzdelávacími aktivitami v celom rozsahu expozície, teda s obdobiami dejín Slovenska od praveku po Veľkú Moravu (od najstarších dejín do cca 10. stor. po Kr.).

Navrhované aktivity sú len námetom pre pedagógov, ako pracovať so žiakmi pri návšteve expozície Dejiny Slovenska. Aj vymedzenie cieľovej skupiny I. a II. stupeň ZŠ a SŠ je len rámcové, vybrané aktivity sa dajú prispôbiť vedomostnej úrovni žiakov a modifikovať podľa ich poznatkov, skúseností a zručností. Jednotlivé aktivity sú navrhnuté ako aktivity v priestore expozície, ktoré pracujú s daným historickým obdobím, prípadne rámcovo s celou expozíciou Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu. Ďalej sú vyčlenené tvorivé aktivity, nápady a rolové úlohy, s ktorými pracuje múzejný pedagóg priamo v múzeu alebo pedagóg v škole. Naopak, aktivity na stanovišti výrazne zapájajú zmyslovú činnosť detí s haptickými prvkami na interaktívnych stanovištiach priamo v expozícii. Námety na diskusiu a otázky typu „zamyšli sa“ dávajú priestor na rozvíjanie kritického myslenia detí a sociálne zážitky v interakcii s inými deťmi. Každá aktivita podnecuje k získavaniu znalostí a pozorovaniu unikátnych predmetov, poskytuje objektívny zážitok. Pohyb v priestore expozície pri aktivitách „nájdi a hľadaj“ vybraný exponát pôsobí na priestorovú inteligenciu detí a aktivity, ktoré vyžadujú „prácu s textom“, zase precvičujú jazykovú inteligenciu. Introspektívne zážitky pri práci s navrhovanými aktivitami v expozícii Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu formujú predstavivosť v čase a priestore.

Metodický materiál je doplnený o ponuku vzdelávacích programov SNM – Historického múzea k expozícii Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu (str. 60). Dôležité sú aj základné informácie o otváracích hodinách múzea a o podmienkach rezervácie programu pre školy (str. 62). Praktické informácie potrebné k návšteve múzea pomáhajú pedagógom efektívne zorganizovať skupinovú prehliadku múzea. Odporúčaná a použitá literatúra je pre pedagógov zdrojom ďalších informácií (str. 64).

2.1 Okruh užívateľov metodického materiálu

Metodické materiály sú určené pedagógom základných a stredných škôl, prípadne pedagogickým pracovníkom centier voľného času a iným záujemcom. Tento metodický materiál je pomôckou v rámci prípravy na návštevu múzea a vytvorenie vzdelávacích aktivít pre deti vedené samotným pedagógom. Vytvára priestor aj na reflexiu návštevy múzea a následnú prácu žiakov v škole, prípadne prípravu detí na samotnú návštevu múzea.

Navrhované vzdelávacie aktivity podporujú zvládnutie požiadaviek štátneho vzdelávacieho programu. Prioritne sú zamerané na predmety dejepis či vlastiveda, ktoré sú súčasťou vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť. Vybrané prierezové aktivity sa realizujú aj v rámci ďalších vzdelávacích oblastí – Jazyk a komunikácia, Človek a hodnoty, Matematika a práca s informáciami, Umenie a kultúra, Človek a príroda.

3 Časová os – Od praveku po Velkú Moravu

Časová os predstavuje jednotlivé udalosti z dejín Slovenska v časovom porovnaní so svetovými, predovšetkým európskymi udalosťami. Rozdelená je na 20 historických období a ku každému obdobiu je priradená jedna farba. S farbami historických období sa pracuje v celej expozícii, ako aj vo vzdelávacích programoch a na interaktívnych stanovištiach (str. 17).

Pravek (doba kameňa, bronzu a železa)

približné časové rozpätie 500 000 p.n.l. – 4. stor. p.n.l.

prví ľudia, prvé nástroje, výliatok lebky z Gánoviec, kamenná a kostná industria, Moravianska venuša, hlinené a bronzové nádoby, šperky a zbrane

Prvé etniká (Kelti, Rimania a Germáni)

približné časové rozpätie 4. stor. p.n.l. – 5. stor. n.l.

keltské mince, bratislavské oppidum, Gerulata, Marcus Aurelius, Laugaritio, markomanské vojny, rímske denáre, poklady, sklo, keramika, vojenstvo

Sťahovanie národov, príchod Slovanov a Avari

približné časové rozpätie 5. stor. – 9. stor.

Huni, Slovania, avarský kaganát, Samova ríša, formovanie slovanskej elity, bohaté hroby, šperky, keramika

Nitrianske kniežatstvo, Velká Morava

približné časové rozpätie 9. stor. – 10. stor.

Pribinov kostol v Nitre, Mojmir, Rastislav a Svätopluk, cyrilometodská misia, veľkomoravské šperky, remeslá, hrivny, písomnosti, belobrdská kultúra

4 Hlavné texty výstavy – Od praveku po Velkú Moravu

Dôležitým prvkom výstavy sú aj hlavné texty nachádzajúce sa na paneloch v expozícii, ktoré opisujú jednotlivé historické obdobia a dopĺňajú tak obraz o exponátoch či uvádzajú zaujímavé fakty. Zároveň sú to informácie, s ktorými sa dá na výstave pracovať a vytvoriť z nich aktivity pre žiakov.

Staršia doba kamenná

Staršia doba kamenná je najdlhšie obdobie v dejinách ľudstva. Na jeho začiatku sa sformoval rod Homo, ktorý napokon dosiahol súčasnú podobu (Homo sapiens sapiens). Podľa dostupných poznatkov sa prví ľudia objavili pred 2,4 miliónmi rokov vo východnej Afrike, odkiaľ postupne prenikli na ďalšie kontinenty. Do Európy sa zrejme dostali pred viac ako 1,2 miliónmi rokov. Na vývoj ľudského rodu okrem času a „práce“ výrazne vplývalo životné prostredie, ktoré sa v priebehu staršej doby kamennej niekoľkokrát dramaticky zmenilo. Európu zasiahlo počas štvrtohôr 6 dôb ľadových s dlhými medziobdobiami, počas ktorých pevninské a horské ľadovce ustupovali na sever alebo k vrcholkom najvyšších pohorí.

V počiatočnom období existencie získaval človek všetko potrebné na život z okolitej prírody lovom alebo zberom jedlých častí rastlín a drobných živočíchov, podobne ako aj surovinu na nástroje a zbrane. Tie vyrábala technikou štiepania kameňa, ale aj z rôznych organických materiálov (drevo, kosť, parohovina, koža, rastlinné vlákna a pod.). Postupne ľudia ovládli oheň, začali stavať stanové prístrešky, zhotovovať odev a hlboko do paleolitu siahajú aj korene výtvarného prejavu.

Mladšia doba kamenná

Mladšia doba kamenná je v dejinách ľudstva zlomovým obdobím. Priaznivé klimatické podmienky po ústupe poslednej doby ľadovej umožnili prechod od lovu a zberačstva k chovu zdomácnených zvierat a pestovaniu kultúrnych plodín, čoho dôsledkom bolo zakladanie trvalejších osád s drevenou architektúrou. Technické plodiny spolu so živočíšnymi vláknami umožnili tkanie látok. K nástrojom štiepaným z kameňa pribudli z pevných hornín

vybrúsené sekery a sekeromlaty používané predovšetkým pri spracovaní dreva. Na uskladnenie potravín, na transport rôznych látok, na prípravu stravy a stolovanie sa zhotovovali hlinené, v ohni vypálené nádoby.

K výrazným znakom neskorej doby kamennej patria prvé výrobky z kovov, predovšetkým z medi, zlata a striebra. Posledné dva sa pre vzácny výskyt uplatnili predovšetkým pri výrobe ozdôb a šperkov, med' sa používala aj na výrobu nástrojov a zbraní.

Doba bronzová

Počas takmer 1 500-ročnej doby bronzovej sa kovové výrobky rozšírili do všetkých oblastí vtedajšieho života. Produkcia zliatiny medi a cínu a jej spracovanie odlievaním či tepaním dosiahla formu špecializovaného remesla. Na ťažbe a zhutňovaní medi, získavaní soli, cínu alebo jantáru sa pracovalo pre stovky kilometrov vzdialených príjemcov. Nadregionálna výmena a kontrola zdrojov surovín či diaľkových komunikácií viedli k zvyšovaniu majetkovej a mocenskej nerovnosti, k ovládaniu človeka človekom. Produkcia špecializovanej útočnej a ochrannej výzbroje a stavba opevnení dokladajú rozvoj vojenstva. Opakované zmeny v spôsobe pochovávaní a nálezy rituálneho charakteru sú odrazom rozvinutého duchovného sveta. Popri snahách jednotlivcov ovplyvniť svoj osud rôznymi rituálnymi praktikami sa stretávame aj s prvými náznakmi oficiálnych kultov. Opevnené či otvorené sídliská, kostrové, žiarové i mohylové hroby, ako aj ojedinelé či hromadné nálezy dokladajú, že územie Slovenska bolo v staršej, strednej, mladšej i neskorej dobe bronzovej trvalo osídlené. V smeroch sever – juh i východ – západ často plnilo úlohu sprostredkovateľa. Dôležitú úlohu pritom zohrávali rieky ako významné komunikačné trasy.

Staršia doba železná

Po takmer polovici tisícročia neprerušeného vývoja dozneli v priebehu 8. stor. pr. Kr. kultúry mladšej a neskorej doby bronzovej. Na ich základoch vyrástla nová civilizácia staršej doby železnej – halštatskej. Môžeme ju charakterizovať postupným zvládnutím produkcie nového kovu – železa, ktorého znalosť výroby sa do strednej Európy dostala z východu. Na prirodzene chránených vyvýšeninách boli založené nové opevnené hradiská – centrá moci a v nížinách rozsiahle roľnícke osady. Charakteristickým znakom staršej doby železnej je geometrická ornamentika na keramike a postupné nahrádzanie bronzových nástrojov železnými, ako aj pochovávanie spoloplnených zosnulých pod rozmernými mohylami s množstvom zdobených hlinených nádob.

V závere staršej doby železnej, v 6. stor. pr. Kr., prichádzajú do Karpatskej kotliny z oblasti Čierneho mora cudzie nomádske etniká. Boli to jazdci, ktorých výzbroj tvorili predovšetkým reflexný luk a šípy s bronzovými hrotmi. Ich násilný vpád má za následok zánik civilizácie staršej doby železnej. Pre Skýtov bol typický tzv. zvierací štýl, obľubujúci zobrazovanie zvierat a rôznych bájných bytostí.

Mladšia doba železná – Kelti

Na konci staršej doby železnej sa v priestore medzi Alpami, Seinou a Vltavou sformovala nová kultúra, nazvaná podľa lokality La Tène vo Švajčiarsku. Jej nositelia, Kelti, dokonale ovládli techniku výroby železa. Vďaka kvalitným železným zbraniam sa stali obávanými bojovníkmi. Pod vplyvom obchodu s vyspelými stredomorskými civilizáciami vzrástla v 5. storočí pr. Kr. moc miestnych vládcov. Preľudnenie a vnútorný konflikt v keltskom svete viedli v 4. storočí pr. Kr. k zničeniu starých mocenských centier a k expanzii keltských vojenských družín. V pomerne krátkom čase zaujali rozsiahle oblasti od Britských ostrovov po Balkánsky polostrov. Do histórie sa zapísali najmä vyplienením Ríma začiatkom 4. stor. pr. Kr. Keltská civilizácia vrcholí vznikom oppíd – opevnených kmeňových centier s rozvinutou remeselnou výrobou. Na území Slovenska osídlili Kelti najskôr úrodné nížiny. Neskôr prenikli aj do horských oblastí, kde v symbióze so starším domorodým obyvateľstvom vytvorili svojrázny kultúrny prejav – „púchovskú kultúru“. Rozmach Rímskej ríše, tlak Germánov zo severu a výboje Dákov v oblasti stredného Podunajska spôsobili koncom 1. storočia pr. Kr. zánik keltskej civilizácie.

Doba rímska – Rimania a Germáni

Prvé štyri storočia nášho letopočtu sa odohrávali pod výraznou dominanciou Rímskej ríše. Začiatkom 1. storočia po Kr. dorazili Rimania po prudkých bojoch na Balkáne k strednému toku Dunaja. Na území Slovenska v tom čase žili príslušníci germánskych kmeňov Markomanov a Kvádov. Rieka sa tak stala prirodzenou hranicou oddeľujúcou dve civilizácie – vyspelú antickú a „barbarskú“ germánsku. Kým panoval mier, medzi oboma brehmi Dunaja pulzoval živý obchod. Za potraviny a suroviny putoval na slovenskú stranu Dunaja luxusný tovar z antických dielní. Podnikanie a výmena kultúrnych impulzov boli však často prerušované vojnami. Najväčší a najkrvavejší konflikt sa odohral v rokoch 166 – 180 (tzv. markomanské vojny), počas ktorých

operovali rímske jednotky až v okolí Trenčína. Légie postupujúce údolím Hrona na sever viedol osobne rímsky cisár Marcus Aurelius.

Po vpáde Hunov pochopili Rimania aj Germáni, že môžu mať spoločného nepriateľa, ale nemali už dosť síl ubrániť stredoeurópsky priestor. Huni ovládli predovšetkým južné Slovensko, zatiaľ čo sever krajiny pravdepodobne kontrolovali Vandali. Etnická a geopolitická situácia sa zmenila až príchodom Slovanov.

Sťahovanie národov a príchod Slovanov

V roku 395 prenikli cez Dunaj na územie Rímskej ríše nomádski Huni pochádzajúci zo Strednej Ázie. Rimania im neboli schopní vzdorovať a opustili Panóniu. Na západ odtiahli aj na území súčasného Slovenska žijúci Germáni. Juh krajiny obsadili Huni, ostatné časti boli osídlené len riedko. Po smrti kráľa Attilu sa hunský zväz rozpadol a o strednú Európu bojovali viaceré etniká (Góti, Heruli, Gepidi, Longobardi). V 5. storočí sem začali prenikať prvé skupiny slovanských kolonistov. Ich príchodom sa uzavrelo obdobie sťahovania národov.

Koncom sťahovania národov sa do Karpatskej kotliny začali sťahovať prvé skupiny Slovanov. Slovensko obsadili prechodom cez karpatské priesmyky. Iné komunity prenikli z juhu. Živili sa poľnohospodárstvom a chovom dobytka, okrajovo lovom a zberačstvom. Hoci ich materiálna kultúra bola spočiatku pomerne jednoduchá, vzhľadom na usadlý spôsob života predstavoval ich príchod pre ďalší vývoj strednej Európy rozhodujúcu historickú udalosť. Slovania žili v drevených príbytkoch s ohniskom vo vnútri. Z remesiel bolo rozšírené hrnčiarstvo, predovšetkým výroba súdkovitých alebo vajcovitých tvarov zhotovovaných bez použitia hrnčiarskeho kruhu, ďalej tkanie látok, spracovanie dreva, kosti a železa. Slovania svojich zosnulých spaľovali a pochovávali v hlinených urnách. Spoločenský, hospodársky a etnický vývoj Slovanov bol v roku 568 narušený príchodom nomádskych Avarov.

Nitrianske kniežatstvo

Zánik avarského kaganátu vytvoril v Karpatskej kotline predpoklady na akceleráciu spoločenského a politického vývoja slovanského etnika. Predovšetkým na územiach ležiacich severne od okraja pôvodného kaganátu si v prvých desaťročiach 9. storočia upevňovali pozície lokálne slovanské kniežatá sídliace na hradiskách (Jur pri Bratislave, Smolenice, Pobeďim, Bojná, Vyšný Kubín). Z písomných správ vieme o Pribinovi vládnucom v Nitriansku. V roku 828 vysvätil v jeho sídle salzburský biskup Adalrám kresťanskú svätyňu. Pribina je prvou historickou

osobnosťou slovenských dejín, ktorá je zachytená v písomných prameňoch. Po útoku moravského kniežaťa Mojmíra bol so synom Kocelom zo svojho kniežatstva vyhnaný. Podľa archeologických nálezov bola ich elita orientovaná na Franskú ríšu, odkiaľ čerpali kultúrne i umelecko-remeselné podnety vrátane kresťanstva. Došlo k výraznému rozvoju remesiel a poľnohospodárstva, čo viedlo k vzrastu obyvateľstva a spoločenskej diferenciacii. Vývoj smeroval k zjednoteniu Slovanov v celom regióne, čo sa realizovalo vznikom Veľkej Moravy.

Veľká Morava

Hoci Velkomoravská ríša vznikla v roku 833 násilným pripojením Nitrianska k Moravskému kniežatstvu, vojenskému zjednoteniu predchádzali rozsiahle zjednocovacie procesy kmeňových útvarov. Prvým vládcom nového štátneho útvaru bol Mojmír I., ktorého však v roku 846 zvrhol jeho synovec Rastislav. Aj tohto panovníka zosadil v roku 870 Svätopluk, v tom čase údelné knieža v Nitre, ktorý vládol až do svojej smrti v lete roku 894. Za ten čas vybudoval z Veľkej Moravy významného hospodárskeho a vojenského činiteľa v stredoeurópskom priestore. Archeologické nálezy dokazujú veľký rozvoj remesiel, poľnohospodárstva a životnej úrovne obyvateľstva. Veľký význam malo prijatie kresťanstva, ktoré po príchode byzantskej misie v čele s Konštantínom a Metodom predstavovalo okrem náboženského aj veľmi dôležitý civilizačný faktor. Metod bol pápežom vymenovaný za arcibiskupa. Pre slovenské dejiny je dôležité, že v roku 880 sa stal benediktínsky mních Wiching nitrianskym biskupom. Po smrti Svätopluka v roku 894 zosilneli odstredivé tendencie, ktoré viedli k zániku Veľkej Moravy.

5 Obsah interaktívnych (vzdelávacích) stanovišť – Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu

V tejto kapitole uvádzame konkrétny obsah jednotlivých stanovišť. Päť interaktívnych (vzdelávacích) stanovišť sa skladá zo 4 tém a mapuje dané historické obdobie. Modely pre nevidiacich sú ľahko dostupné a majú popisy v Braillovom písme. Zásuvky obsahujú tiež hmatové predmety a krátky popis/vysvetlenie javu alebo udalosti vybranej podtémy, ktorá je vyznačená farebne. Krátke texty sú pre ľahšiu predstavivosť spôsobu života v minulosti doplnené ilustráciami bojovníkov, príbytkov ľudí či remeselných činností a mapami.

1. stanovište – Doba kameňa a doba bronzu

Modely pre nevidiacich

Výliatok mozgovne neandertáľca, Gánovce, staršia doba kamenná
Moravianska venuša, Moravy nad Váhom, staršia doba kamenná
Črpák na pitie, Budmerice, doba bronzová

Zásuvky:

1. zásuvka – téma každodenný život

Lovci a zberači, poľnohospodári

Nádoby z doby bronzovej, semiačka – jačmeň, proso, hrach, šošovica

2. zásuvka – téma hospodárstvo/remeslá/obchod

Nástroje z kameňa a bronzu

Bronzový sekeromlat

Kopytnatý klin – kamenná brúsená industria

3. zásuvka – téma boje o moc

Elita v dobe bronzovej

Ihlica na spínanie odevu a hrot kopije bojovníka z doby bronzovej

4. zásuvka – téma viera

Rekonštrukcia kostrového hrobu z doby kamennej, Čičarovce

2. stanovište – Staršia a mladšia doba železná – Kelti

Modely pre nevidiacich

Mesiačikovitý idol, Chorvátsky Grob, staršia doba železná

Náramok s vývalkami, Veľká Maňa, mladšia doba železná – Kelti

Keltská minca, mladšia doba železná – Kelti (zväčšená)

Zásuvky:

1. zásuvka – téma každodenný život

Tkáčstvo v staršej dobe železnej

Tkáčske závažie

2. zásuvka – téma hospodárstvo/remeslá/obchod

Železné nástroje

Keltské mince

Obchodné cesty

Kelti – hrnčiari

Mince Biatec, Bratislava, mladšia doba železná – Kelti

Železná sekerka

3. zásuvka – téma boje o moc

Kelti a Skýti

Hrot zo skýtskeho šípu

4. zásuvka – téma viera

Žiarové hroby a kostrové hroby

Rekonštrukcia žiarového hrobu zo staršej doby železnej

3. stanovište – Doba rímska, Rimania a Germáni

Modely pre nevidiacich

Kahanec, neznáme nálezisko, doba rímska – Rimania

Pohár hlinený, Sládkovičovo, doba rímska – Germáni

Gema z prsteňa, doba rímska – Germáni (zväčšená)

Spona, doba rímska – Germáni (zväčšená)

Zásuvky:

1. zásuvka – téma každodenný život

Rimania a Germáni

Zlatý náramok, Zohor, doba rímska – Germáni

Spona, doba rímska – Germáni

2. zásuvka – téma hospodárstvo/remeslá/obchod

Obchod a rímske mince

Keramika v dobe rímskej

Rímske nádoby – terra sigillata a sklenená miska

Rímske mince

3. zásuvka – téma boje o moc

Mapa Limes Romanus

Medailón Faustíny

4. zásuvka – téma viera

Rímski a germánski bohovia

4. stanovište – Sťahovanie národov, príchod Slovanov a Avari

Modely pre nevidiacich

Nádoba hlinená, Záhorská Bystrica, príchod Slovanov

Prilba, Dolné Semerovce, sťahovanie národov

Pixida, Čierne Kľačany, sťahovanie národov

Zásuvky:

1. zásuvka – téma každodenný život

Staroslovanská chata

2. zásuvka – téma hospodárstvo/remeslá/obchod

Kočovný spôsob života Avarov a usadlý spôsob života starých Slovanov

3. zásuvka – téma boje o moc

Slovania a Avari

Nákončia opasku zo slovansko-avarských hrobov

4. zásuvka – téma viera

Staroslovanský žiarový hrob

5. stanovište – Veľká Morava

Modely pre nevidiacich

Model baziliky, Kopčany, Veľká Morava

Krížik, Veľká Mača, Veľká Morava

Zásuvky:

1. zásuvka – téma každodenný život

Elita Veľkej Moravy – šperky, veľmož a veľmožka

2. zásuvka – téma hospodárstvo/remeslá/obchod

Poklad zo Zemianskeho Vrbovka

Obchod a platidlá Veľkej Moravy

Hrivny a byzantské solidy

3. zásuvka – téma boje o moc

Vládcovia Veľkej Moravy, prvé písomné pramene

Mapa Veľkej Moravy

4. zásuvka – téma viera

Rekonštrukcia kostrového veľkomoravského hrobu

6 Návrhy vzdelávacích aktivít v expozícii Dejiny Slovenska

V tejto kapitole uvádzame konkrétne námety na aktivity a prácu s expozíciou Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu. Na základe týchto návrhov je možné zostaviť samostatný vzdelávací program pre školské skupiny podľa vlastného edukačného zámeru. Jednotlivé návrhy vzdelávacích aktivít sú rozdelené pre:

- 1. stupeň základnej školy (ďalej ZŠ),
- 2. stupeň základnej školy (ďalej ZŠ),
- stredné školy a 8-ročné gymnáziá.

Následne sú aktivity rozdelené podľa obdobia:

- **Od praveku po Rimanov**
- **Od sťahovania národov po Veľkú Moravu**

V rámci tohto delenia sú návrhy na vzdelávacie aktivity rozpracované na jednotlivé témy, ktoré sa dotýkajú vybraného historického obdobia alebo pracujú s celou výstavou.

1. stupeň ZŠ

Zmena je život a život bola zmena – obdobie od praveku po Rimanov

Témy:

- KERAMIKA
 - V dobe kamennej a bronzovej
- BÝVANIE A ŽIVOTNÝ ŠTÝL
 - V dobe kamennej a bronzovej
- ODEV A MÓDNE DOPLNKY
 - všetky obdobia
- UMENIE
 - V dobe kamennej a bronzovej
 - V mladšej dobe železnej
 - V dobe rímskej
- MATERIÁL A JEHO POUŽITIE
 - V dobe kamennej a bronzovej

Zmena je život a život bola zmena – obdobie od sťahovania národov po Veľkú Moravu

Témy:

- SPOLOČNOSŤ
 - V období Veľkej Moravy
- BÝVANIE A ŽIVOTNÝ ŠTÝL
 - V dobe sťahovania národov

- ODEV A MÓDNE DOPLNKY
 - V období Veľkej Moravy
- KERAMIKA
 - V období sťahovania národov

2. stupeň ZŠ

Boje o moc – obdobie od praveku po Rimanov

Témy:

- ZBRANE A ZBROJ
 - V dobe kamennej a bronzovej
 - V mladšej dobe železnej
- UMENIE A KERAMIKA
 - V dobe kamennej a bronzovej
- KULTOVÉ PREDMETY A NÁBOŽENSKÉ PREDSTAVY
 - V dobe kamennej a bronzovej
 - V staršej dobe železnej
- HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ, OBCHOD
 - V dobe kamennej a bronzovej
 - V dobe železnej
 - V dobe rímskej

Boje o moc – obdobie od sťahovania národov po Veľkú Moravu

Témy:

- POLITIKA A SPOLOČNOSŤ
 - V období sťahovania národov

- V období Velkej Moravy
- PANOVNÍCI
- V období Velkej Moravy
- ZBRANE A ZBROJ
- V období sťahovania národov, Slovania a Avari
- V období Velkej Moravy
- HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ, OBCHOD
- V období Velkej Moravy
- VIERA A DUCHOVNÝ ŽIVOT
- V období Velkej Moravy

Stredné školy a 8-ročné gymnáziá

Ludia na území Slovenska od praveku po Veľkú Moravu

Témy:

- HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ A OBCHOD
- V dobe rímskej
- KERAMIKA
- všetky obdobia
- V staršej dobe železnej, postupuj ako archeológ
- NÁBOŽENSKÉ PREDSTAVY A PÍSMO
- V období Velkej Moravy

6.1 Aktivity pre prvý stupeň ZŠ

6.1.1 Zmena je život a život bola zmena – obdobie od praveku po Rimanov

- **Téma: KERAMIKA**

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita v škole/múzeu: Opíš alebo nakresli ornamenty, ktoré sa používali na výzdobu keramiky v dobe kamennej.

Tvorivá aktivita v škole/múzeu: Vyskúšaj si vyryť do modelovacej hmoty alebo odtlačiť do hlíny vzory, ktoré vidíš na keramike vo vitríne.

→ **Zamysli sa:** Z čoho vyrábali farbu, ktorú vidíš na keramike z doby kamennej?

Námety na diskusiu: Porovnaj keramiky doby bronzovej a doby železnej. V čom vidíš rozdiely? Na aké účely mohli slúžiť hlinené nádoby v dobe kamennej, bronzovej a železnej?

- **Práca s celou expozíciou:** Prejdi sa po expozícii Dejiny Slovenska od praveku po Veľkú Moravu a všimaj si keramiky. Ako sa v priebehu času menila jej výzdoba? Všimni si hrúbku stien jednotlivých keramických nádob. Všimaj si hladkosť alebo nedostatky povrchu. Nájdi jeden predmet vyrobený ručne a jeden na hrnčiarskom kruhu.

- **Práca s celou expozíciou:** Nájdi tri rozdielne vzory na keramike a priraď k nim obdobia, v ktorých bola vyrobená.

- **Práca s celou expozíciou/aktivita na stanovišti:** Zastav sa pri interaktívnych stanovištiach a nájdi hlinené nádoby. Vedel/-a by si zistiť, ktoré nádoby boli robené ručne a ktoré na hrnčiarskom kruhu? Dotykom zisti rozdiely vo výrobe jednotlivých nádob.

keramika
bukovohorskej kultúry

► **Vedeli ste?**

Archeologická kultúra sa identifikuje podľa rovnakej alebo podobnej skupiny pamiatok, javov, ohraničených územím a časom vzniku. Tieto kultúry nazývame napríklad podľa náleziska (maďarovská, bukovohorská) alebo podľa výzdoby keramiky (kultúra lineárnej keramiky, šnúrovej keramiky).⁵

● **Téma: BÝVANIE A ŽIVOTNÝ ŠTÝL**

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita: Nájdi vo vitríne „Doba bronzová“ piecku.

Námety na diskusiu: Porovnaj, ako rozkladali oheň v piecke z doby bronzovej a ako by si oheň rozložil v súčasnosti.

→ **Zamysli sa:** Vysvetli, ako piekli a varili v dobe bronzovej? Ktoré nádoby (exponáty) na to používali?

⁵ Novotný, Bohuslav a kolektív. Encyklopédia archeológie. Bratislava: Obzor, 1986, s. 57.

● Téma: ODEV A MÓDNE DOPLNKY

● **Práca s celou expozíciou:** Nájdi šperk, ktorý sa ti najviac páči. Porovnaj, z čoho sa vyrábali šperky v dobe kameňa, bronzu, železa, v dobe rímskej a v období Veľkej Moravy.

→ **Zamysli sa:** Ktorý zo šperkov z expozície by sa mohol nosiť aj v súčasnosti a prečo?

► Vedeli ste?

Germánska aristokracia rýchlo prevzala rímske zvyky, nielen čo sa týka typov odevov, ale aj ich funkčných dekorácií, o čom svedčí napríklad luxusná motýľovitá pozlátená spona z kniežacieho hrobu v Krakovanoch-Strážach z 3. storočia. Záľubu Germánov v dekoráciách z drahých kovov dokumentuje napríklad aj honosný zlatý náramok z bohatého kniežacieho hrobu zo Zohora z druhej polovice 1. storočia., vychádzajúci ešte z tradičných šperkárskych techník železnej doby.⁶

● Téma: UMENIE

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita: Nájdi nádoby, ktoré sa podobajú na zvieratá. Aké zvieratá sú na nádobách vyobrazené? Aké zvieratá si pravekí ľudia vyrábali?

Aktivita: Nájdi nádoby s ľudskou podobou. Vymysli niekoľko účelov, na uskladnenie čoho mohli slúžiť.

Aktivita: Nájdi vo vitrínach „Doba kamenná a Doba bronzová“ nález z Gánoviec. Zisti, z akej doby (historickej epochy) pochádza. Vysvetli, čo to je.

⁶ Vančo, Martin. Ilustrované dejiny. Od doby kamennej po Veľkú Moravu. Dejiny umenia Slovenska. Bratislava: Perfekt, 2011, s. 73-85.

*miniatúrna medená soška býka,
zrejme zo záprahu*

*hlinené nádoby v tvare ľudskej
postavy, bukovohorská kultúra*

► **Vedeli ste?**

Gánovský výliatok mozgovne neandertálcu objavil v travertínovom kopci nazývanom Hrádok cigánsky strelmajster Koloman Koki, keď dlátom rozkolil travertínový balvan a zbadal kamennú vypuklinu. Vedel, že je to mozog, vysekal ho zo skaly, ale zle odhadol veľkosť, takže rozbil lôžko skameneliny, ktorým bola lebka neandertálcu. Poškodenie nálezu Petrbocka údajne rozzúrilo, Kokimu vynadal, dal mu 100 korún a mozog zaviezol do Národného múzea v Prahe. Tým sa stal majetkom múzea, lebo tých 100 korún bolo múzejných, a tak teda dostal prírastkové číslo.⁷

V mladšej dobe železnej

Aktivita: Nájdi v expozícii bronzový závesok z mladšej doby železnej pripomínajúci zviera. Aké zviera ti pripomína?

⁷ Dvořák, Pavel: Stopy dávnej minulosti 1. Slovensko v praveku. Bratislava: Rak Budmerice, 2010. s. 28)

V dobe rímskej

Aktivita: Nájdi vo vitríne „Doba rímska – Germáni“ striebornú nádobu, na ktorej sú vyobrazené zvieratá. Aké zvieratá tam vidíš?

● **Téma: MATERIÁL A JEHO POUŽITIE**

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita: Porovnaj materiály použité na výrobu predmetov v dobe kamennej a v dobe bronzovej – aký materiál prevláda? Nájdem v týchto obdobiach aj iný materiál? Ak áno, aký?

→ **Zamysli sa:** Vysvetli, prečo sa pracovná činnosť ľudí začala špecializovať. Prečo vznikli rôzne remeslá? Čo znamenalo objavenie nerastného bohatstva a spracovania kovov?

● **Práca s celou expozíciou:** Charakterizuj, aký materiál bol použitý na výrobu vystavených predmetov.

► **Vedeli ste?**

Pôvodné roľnícko-pastierske obyvateľstvo si len postupne osvojovalo postupy spracovávania medi a bronzu, ktorý bol spočiatku legovaný arzénom, neskôr cínom.

Pridaním cínu alebo iného kovu do surovej roztavenej medi vznikla zliatina. Najbežnejšiu zliatinu tvorila meď s prímiesou 4 – 6 % cínu. Ak bola prímies cínu vyššia ako 10 %, vznikol veľmi pevný cínový bronz svetlej farby používaný na nástroje.⁸

⁸ Klein, Bohuš – Ruttkay, Alexander – Marsina, Richard. Vojenské dejiny Slovenska 1. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava: MO SR, 1993, s. 24.

6.1.2 Zmena je život a život bola zmena – obdobie od sťahovania národov po Veľkú Moravu

• Téma: SPOLOČNOSŤ

V období Veľkej Moravy

Aktivita: Zoraď hodnosti podľa spoločenského postavenia. Kto bol najvyššie a kto najnižšie postavený obyvateľ Veľkej Moravy?

..... bojovník úradník (správca) remeselník kňaz (duchovný) panovník údelné knieža otrok (zajatec alebo cudzinec) šľachtic roľník

• Téma: BÝVANIE A ŽIVOTNÝ ŠTÝL

V dobe sťahovania národov

Aktivita na stanovišti: Nájdi v expozícii vitrínu, ktorá sa venuje slovansko-avarskému obdobiu. Dôkladne si preštuduj exponáty. Zastav sa tiež pri stanovišti, ktoré sa zaoberá porovnaním slovanského a avarského spôsobu života.

Na obrázkoch sa nachádza rekonštrukcia usadlého spôsobu života Slovanov a rekonštrukcia kočovného spôsobu života Avarov. Porovnaj tieto dva spôsoby života. Čo je na obrázkoch podobné a čo je rozdielne?

Námety na diskusiu: Ako vyzerali Slovania a ako Avari? V čom si boli podobní a, naopak, v čom sa líšili? Ako bývali Slovania a ako bývali Avari? Aký bol ich štýl života?

Aktivita na stanovišti: Nájdi slovanskú chatu. Opíš, čo všetko mali Slovania v dome. Porovnaj to so svojou izbou. Čo máš v izbe iné, ako mali v dome Slovania? Ako si Slovania zariaďovali svoje obydlie? Z čoho si stavali prístrešia? Aký materiál používali na strechu a na podlahu? Na čom Slovania spávali? Ako kúrili a v čom si varili jedlo? Čo zo staroslovanského zariadenia domu by sme našli aj v našich domácnostiach?

Pomôcky/zariadenia na	v dobe Slovanov	dnes
varenie mäsa		
krájanie mäsa		
ochutenie mäsa		
pečenie mäsa		
grilovanie mäsa		
vykúrenie domu		
osvetlenie domu		
Zariadenie domu	v dobe Slovanov	dnes
zabezpečenie domu proti zlodejom		
posteľ		
kúpeľňa		
sedenie pri stole		
podlahové krytiny		
strešné krytiny		
steny domu		

→ **Zamysli sa:** Mali vtedy Slovania mobily? Poznali internet a televíziu? Ako získavali správy?

Námety na diskusiu: Vysvetli, kde spávali starí Slovania. Ako si pripravovali jedlo? Ako si kúrili? Z čoho si stavali svoje obydlia? Myslíš, že poznali maltu, betón alebo tehlu?

Aktivita: Zostav staroslovanský jedálny lístok na dva dni. Nájdi v expozícii informácie, ktoré ti pomôžu.

► **Vedeli ste?**

Príbytky boli zväčša jednopriestorové so štvorcovým (mierne obdĺžnikovým) pôdorysom. Najčastejšie to boli polozemnice, zemľanky – 80 cm pod úrovňou zeme. Stavali sa z tenších konárov vypletaných prútmi a omazané hlinou. Mali sedlovú strechu (zo slamy, trstia), drevené dvere (nad nimi vetráček na dym) alebo špeciálne otvory v streche na dym. Ohnisko, pec boli väčšinou v severozápadnom rohu. Podlaha bola z udupanej hliny (neskôr drevená, kamenná). Približne od 9. storočia boli aj zrubové domy, povrchové domy alebo viacpriestorové domy.⁹

● **Téma: ODEV A MÓDNE DOPLNKY**

✦ **V období Veľkej Moravy**

Aktivita na stanovišti: Nájdi v expozícii gombík. Potom ho nájdi na stanovišti venujúcemu sa obdobiu Veľkej Moravy a ohmataj si ho.

→ **Zamysli sa:** Na čo mohol gombík slúžiť?

► **Vedeli ste?**

Charakteristickým šperkom Veľkej Moravy bolo guľovité spínadlo alebo ozdoba, ktoré sa nazýva gombík. Gombíky boli duté plechové alebo sklenené guľôčky, doplnené uškom. Predstavovali súčasť odevu ako u žien, tak aj u mužov i detí.¹⁰

Námety na diskusiu: Zamysli sa, z čoho si Slovania vyrábali oblečenie a odevné doplnky, napríklad topánky.

Aktivita na stanovišti: Nájdi na stanovišti veľkomoravské knieža s kňažnou. Dobre si všimni, čo majú oblečené, a skús odev opísať. Opíš, aké šperky má na sebe kňažná.

⁹ Kouřil, Pavel (ed.): Velká Morava a počátky křesťanství. Brno: AU AVČ, 2014, s. 98

¹⁰ Zuberová, Magdaléna – Hasalová, Eva – Šidlíková, Zuzana – Vančo, Martin: Móda na Slovensku. Stručné dejiny odievania. Bratislava: Slovart, 2014, s. 37-38

► **Vedeli ste?**

Typickým ženským šperkom boli náušnice. V niektorých hroboch sa našlo dokonca viac párov náušnic (aj 3 páry). Boli zhotovované z bronzu, striebra a zlata.¹¹

Námety na diskusiu: Nájdi v expozícii ostrohy a strmene. Vysvetli, aký je medzi nimi rozdiel. Kde sa nosili pripevnené?

● **Práca s celou expozíciou:** Porovnaj, z čoho sa vyrábali šperky v dobe kameňa, bronzu, železa, v dobe rímskej a v období Veľkej Moravy.

● **Téma: KERAMIKA**

V období sťahovania národov

Aktivita: Nájdi keramiku Slovanov z obdobia sťahovania národov z územia Slovenska a porovnaj ju s rímskou keramikou terra sigillata.

Námety na diskusiu: Zhodnoť, ktorá keramika (rímska, slovanská, germánska) sa ti viac páči. Ktorá z nich bola vyrábaná ručne a ktorá na hrnčiarskom kruhu?

¹¹ Zuberová – Hasalová – Šidlíková – Vančo, s. 37-38

6.2 Aktivity pre druhý stupeň ZŠ

6.2.1 Boje o moc – obdobie od praveku po Rimanov

- **Téma: ZBRANE A ZBROJ**

- **V dobe kamennej a bronzovej**

Aktivita: Nájdi v expozícii zbrane z doby kamennej a z doby bronzovej. Uveď dve veci, ktorými sa odlišujú.

- **Práca s celou expozíciou:** Vysvetli, ako sa vyrábal bronz.
Nájdi v expozícii predmety a materiál používaný na výrobu bronzu.

Námety na diskusiu: Opíš, čo z vystavených predmetov z doby kameňa a z doby bronzu sa dalo nosiť ako súčasť odevu.

- **Práca s celou expozíciou:**
Myslíš si, že ľudia poznali v dobe bronzovej koleso?
Ak áno, nájdi v expozícii doklad, že ho poznali.

Aktivita na stanovišti: Nájdi kresbu bojovníka z doby bronzovej a vyskladaj jeho výstroj a výzbroj.

Aktivita: Nájdi vo vitríne „Doba kamenná“ výstroj lukostrelca. Pomenuj časti, ktoré obsahuje.

Aktivita: Nájdi meč z rieky Topľa.

→ **Zamysli sa:** Prečo sa našiel práve v rieke? Prečo je tento meč taký významný?

Aktivita: Zastav sa pri vitríne „Doba bronzová“ v časti s názvom Ozdoby, zbrane a konský postroj z mladšej a neskorej doby bronzovej. Vysvetli, ktoré z vystavených predmetov slúžili ako zbrane.

Aktivita: Nájdi vo vitríne hromadný nález ôsmich mečov. Kde boli objavené?

Námety na diskusiu: Argumentuj, prečo považujeme meč za atribút moci, bohatstva, symbol vlády. Je meč podľa teba ušľachtilá zbraň? Vysvetli, či môže byť meč predmetom obdivu.

*pohrebná keramika
z doby bronzovej*

► **Vedeli ste?**

Meč bol zbraňou veľmi nákladnou, nebol prístupný všetkým členom spoločnosti, a preto od prvopočiatku bol atribútom nielen moci a bohatstva, ale aj predmetom zbožnej úcty a kultu. Preto dnes nachádzame hromadné ojedinelé nálezy mečov v riekach ako dary bohom. Takisto ako dary bohom zrejme slúžili aj predmety každodennej potreby, ihlice na spínanie odevu a iné ozdoby, lenže v nadrozmernej veľkosti.¹²

V mladšej dobe železnej

Aktivita na stanovišti: Nájdi na stanovišti rozdiely medzi spôsobom života Skýtov a Keltov.

Aktivita na stanovišti: Nájdi na stanovišti rozdiely v zbraniach, výzbroji a bojovej taktike Skýtov a Keltov.

Aktivita: Nájdi skýtske hroty šípov. Do akej zbrane sa používali?

- **Práca s celou expozíciou/aktivita na stanovišti:** Prirad' správne zbrane k jednotlivým bojovníkom.
- **Práca s celou expozíciou:** Prejdi sa po jednotlivých vzdelávacích stanovištiach a všimni si nakreslené postavy bojovníkov. Čo majú oblečené? V čom sa líši oblečenie rímskeho legionára od skýtskeho bojovníka a v čom sa líši zbroj bojovníka z doby bronzovej od keltského bojovníka? (str. 38)
- **Práca s celou expozíciou/aktivita na stanovišti:** Nájdi podľa obrázkov zbrane v expozícii. Pozor, vystavené zbrane v expozícii nie sú celé. V priebehu času z nich ostali len časti. Musíš ich najskôr identifikovať. Indície: Jednotlivé zbrane nájdeš na interaktívnych stanovištiach. Sústreď sa na obdobie, aby si vedel, v ktorej vitríne máš potom hľadať. Podľa popisu zisti, ako sa táto zbraň volá. (str. 39)

¹² Klein, Bohuš – Ruttkay, Alexander – Marsina, Richard. Vojenské dejiny Slovenska 1. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava: MO SR, 1993, s. 24-37.

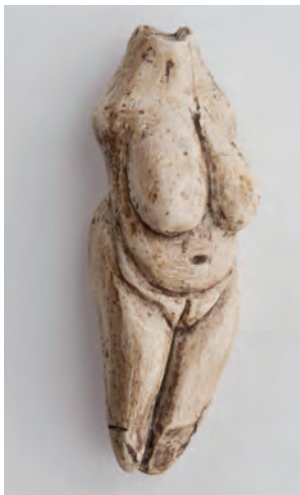

Activity pre druhý stupeň

• Téma: UMENIE A KERAMIKA

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita na stanovišti: Nájdi v expozícii Moraviansku venušu a preštuduj si ju zrakom i hmatom.

*Venuša z Moravian nad Váhom,
staršia doba kamenná*

Práca s textom: „Venuša z Moravian nad Váhom bola vytvorená z mamutoviny. Doteraz nie sú jasné okolnosti jej nález. Je torzovitého tvaru, hlavičku a ruky má odlomené, podobne je poškodený aj spodok nôh od kolien dole. Pomenovanie sošiek podľa bohyně Venuše prezrádza, že sa im pripisoval akýsi paleolitický ideál krásy. Reprodukčný proces zachovania rodu zohrával kľúčovú úlohu v živote paleolitického človeka, preto je dôležitý aj symbolicko-náboženský význam venuší. Pri klasifikácii paleolitických venuší treba rozlišovať aj to, akým spôsobom boli vyrobené. Z hľadiska výtvarného druhu sochárstva je rozdiel medzi skulptúrou – sochou vyrobenou uberaním prírodného materiálu (kameň, drevo alebo mamutovina) a plastikou – vytvorenou pridávaním materiálu (najčastejšie modeláciou z hlíny). Z tohto hľadiska paleolitická plastika predstavuje vyvinutejší zmysel pre obrazotvornosť a materiálú inováciu ako paleolitická skulptúra. Navyše o soške Věstonickej venuše môžeme povedať, rovnako ako o kultových figúrkach levice, medveďa a koňa z rovnakého náleziska so stopami po woo-doo praktikách, že je to keramika v modernom slova zmysle, pretože bola nakoniec vypálená v ohni. Ide teda o prvý doklad používania keramiky, dokonca 15-tisíc rokov pred jej rozšírením v neolitických kultúrach na Blízkom východe.“¹³

**** Medzipredmetová prierezová aktivita:** Ohodnoť význam Moravianskej venuše z hľadiska výtvarnej výchovy, náboženskej výchovy, z historického hľadiska, prírodovedy a geografie.

¹³ Vančo, s. 73-85.

Námety na diskusiu: Z akej doby (historickej epochy) táto soška pochádza? Z akého materiálu bola podľa teba vyrobená? Ako ju dokázal praveký človek vyrobiť? Na čo mohla slúžiť? Prečo takéto predmety v podobe ženy dostali pomenovanie venuše? Porovnaj idol krásy v dobe kamennej a dnes.

► **Vedeli ste?**

Moravianska venuša je prvou dámou nášho praveku. Je to figúrka vyrezaná z mamutieho kla, nevelká, vysoká len sedem a pol centimetra, ale úctyhodne stará – má asi 25-tisíc rokov. Vedci o nej písali už v polovici 19. storočia. O prvé zverejnenie nálezov sa zaslúžila majiteľka moravianskeho kaštieľa Rozina Motešická. V roku 1864 poslala výrobky z kostí a parohu objavené v miestnej tehelni do Ríšskeho geologického ústavu vo Viedni.¹⁴

** **Medzipredmetová prierezová aktivita:** Nakresli vzor a tvar keramiky (vyber si jeden predmet) z doby kamennej, bronzovej, staršej doby železnej, doby rímskej, z obdobia sťahovania národov a obdobia Veľkej Moravy. Porovnaj nakreslené vzory a tvary vybraných keramických nádob.

** **Medzipredmetová prierezová aktivita:** Podľa výzdoby, materiálu a tvaru zisti, na čo slúžili vybrané nádoby.

** **Medzipredmetová prierezová aktivita:** Vyber si keramiky, ktorá ťa zaujala, a opíš ju z pohľadu medzipredmetovej optiky. Všímaj si materiál, tvar, symboliku, umelecký vklad realizátora, praktickú stránku keramiky, miesto nálezu a podobne.

¹⁴ Dvořák, Pavel. Stopy dávnej minulosti 1. Slovensko v praveku. Bratislava: Rak Budmerice, 2010, s. 45.

Názov predmetu	
materiál	
vzor	
tvar	
farebnosť	
lokalita nálezu	
datovanie	
predpokladané použite	
spôsob výroby ručne /hrnčiarsky kruh	
predpokladaná symbolika vzoru	

● Téma: KULTOVÉ PREDMETY A NÁBOŽENSKÉ PREDSTAVY

V dobe kamennej a bronzovej

Námety na diskusiu: Vysvetli, prečo sa hromadné nálezy bronzov našli v riekach a prečo sú niektoré predmety, ako napríklad ihlice a spony na spínanie odevu nadrozmerne.

Aktivita: Nájdi nádoby, ktoré sa podobajú na zvieratá. Opíš, aké rôzne zvieratá si pravekí ľudia vyrábali.

**** Medzipredmetová prierezová aktivita:** Vysvetli, prečo rozdeľujeme hroby na kostrové a žiarové. Nájdi v expozícii ukážky žiarového a kostrového hrobu. Prečítaj si text, ktorý opisuje pochovávanie a jeho význam v našich najstarších dejinách. Zhodnoť informácie z hľadiska náboženskej a etickej výchovy, histórie, estetiky a ekológie.

→ **Zamysli sa a vysvetli:** Prečo sa v hrobch nachádza keramika, niekedy aj celé stolovacie súpravy? Čo symbolizuje oheň? Aký prírodný živel má očistnú funkciu/symboliku? Prečo sú hroby a spôsob pochovávania pre archeológov hlavným zdrojom informácií o živote ľudí v praveku a staroveku? Aké predmety najčastejšie nachádzajú archeológovia v hrobch? Opíš, z akého materiálu sú predmety vyrobené.

► **Vedeli ste?**

Zámerné pochovávanie je ľudským fenoménom. Najstaršie pohrebiská u nás sú známe z počiatku mladšej doby kamennej.¹⁵

● **Práca s celou expozíciou:** Opíš, čo všetko dávali ľudia v praveku svojim zosnulým do hrobu. Nájdi také predmety v expozícii.

Aktivita: Nájdi vo vitrínach „Doba kamenná“ a „Doba bronzová“ nádobu z Veľkých Raškoviec a zisti, čo je na nej vyobrazené.

Aktivita: Nájdi vo vitrínach „Doba kamenná“ a „Doba bronzová“ nádobu z Dvorov nad Žitavou. Identifikuj zviera, ktorého podoby sú na nádobe vymodelované.

V staršej dobe železnej

Aktivita na stanovišti: Na interaktívnom stanovišti nájdi predmet, ktorý sa volá mesačikovitý idol. Poriadne si ho prezri a preštuduj ho aj hmatom. Potom nájdi ten istý predmet vo vitríne.

¹⁵ Kuželka, Vítězslav a kol. Doprovodná publikace k výstavě z výstavního cyklu Národního muzea SMRT, Národní muzeum Praha, 20015, s. 24.

tzv. mesiačikovitý idol, staršia doba železná

Práca s textom/Námety na diskusiu: Uveď, z akého obdobia pochádza mesiačikovitý idol a z akého materiálu je vyrobený. Čo si myslíš, na čo bol používaný?

Text: „Mesiakovité idoly. Ich jednoduchý geometrický tvar pripomínajúci mesiačikovitý kosák sa stal predmetom protichodných polemík, či ide o domáci podstavec pre ražeň alebo rituálny predmet lunárneho kalendára spätý s kultom mesiaca.“¹⁶

Aktivita/Námety na diskusiu: Nájdi vo vitríne „Staršia doba železná“ vyobrazenie zvierat. Čo si myslíš, prečo je na nádobe býčia hlava?

• Téma: HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ, OBCHOD

V dobe kamennej a bronzovej

Aktivita: Nájdi vo vitrínach poľnohospodárske náradie z doby kameňa a z doby bronzu. Zapiš si ich názvy alebo ich nakresli.

Aktivita: Opíš, ako sa používal kamenný klin.

Aktivita: Nájdi vo vitrínach „Doba kamenná“ a „Doba bronzová“ nástroj, ktorým by si opracoval kožu.

Aktivita: Prečítaj si text na paneli Mladšia doba kamenná a odpovedz na otázku, prečo je mladšia doba kamenná v dejinách ľudstva zlomovým obdobím?

Aktivita: Nájdi vitrínu „Doba bronzová“. Podľa predmetov a popisov zisti 2 remeslá, ktoré boli vtedy už rozvinuté.

¹⁶ Vančo, s. 58.

V dobe železnej

Aktivita: Presuň sa k vitríne s názvom „Mladšia doba železná – Kelti“. Pozorne si preštuduj mince, ktoré tam vidíš. Potom sa presuň k vzdelávaciemu stanovištu zaoberajúcemu sa Keltmi a keltské mince ohmataj. Urči tri veci – symboly, ktoré sú na keltských minciach vyobrazené najčastejšie. Skús rozlúštiť 3 nápisy, ktoré sú na minciach.

→ **Zamysli sa:** Čo nápisy na minciach mohli znamenať? Čo znamenali symboly zobrazené na minciach? Z akého materiálu sú mince vyrazené? Porovnaj keltské mince so súčasnými. Všimni si, čo je na súčasných napísané a prečo.

Námety na diskusiu: Prečo sa rozšírilo tkáčstvo v dobe železa? Vysvetli, aké poľnohospodárske nástroje používali Kelti. Vysvetli, ako sa inak nazýva obdobie staršej doby železnej. Vysvetli, ako sa inak nazýva obdobie mladšej doby železnej a ktoré etnikum žilo v tom období na našom území. Vysvetli, ako sa nazývajú keltské opevnené centrá pripomínajúce mestá.

► Vedeli ste?

Pred takmer sto rokmi stávali na dnešnom Námestí Slovenského národného povstania novú budovu Tatra banky (dnes ministerstvo kultúry). V zemi sa začali objavovať popol, kosti, črepy, bronzový krúžok, pokrivené kovanie, akési držadlo a ďalšie staré haraburdy, ako si mysleli robotníci. Až do chvíle, kým v hline nezbadali stovky malých začernelých mincí, do ktorých stačilo urobiť ryhu – a v škrabanci sa zablýštalo striebro. Mince boli porozhadzované po zemi, možno však boli uložené v nejakej nádobe, ktorá sa stratila...

Na keltských minciach sú nápisy vyhotovené krasopisne veľkými písmenami, každý si môže prečítať, čo sa na nich píše. Nevieme, čo tie záhadné slová znamenajú. Azda sú to mená významných ľudí a BIATEC bol ich kráľom. Naznačuje to druhá strana mince, kde je nezriedka vyrazený jazdec na koni.¹⁷

¹⁷ Dvořák, s. 26-27.

V dobe rímskej

Aktivita: Nájdi medailón Faustíny ml.

Zisti, ktorého rímskeho cisára bola manželkou.

Aktivita: Nájdi v expozícii vitrínu, ktorá sa venuje rímskemu obdobiu a Limes Romanus. Dôkladne si vitrínu preštuduj. Vyber predmety/importy, ktoré mohli byť na územie Germánov privezené z Rímskej ríše. Nájdi stanovište, kde sa nachádza mapa a informácie o vzťahoch Rimánov s Germánmi z nášho územia, a získané informácie si zapíš.

Námety na diskusiu: Aký vplyv mali Rimania na barbarské kmene žijúce v pohraničí Rímskeho impéria? Aký význam mala hranica Limes Romanus? Ako súvisí medailón Faustíny s rímsko-germánskymi vzťahmi? Čo oddeľovala hranica Limes Romanus? Prečo si Rimania chceli podrobiť územie, na ktorom žili barbarské kmene? Aký je rozdiel medzi predmetom importovaným z Rímskej ríše a predmetom vyrobeným Germánmi?

► Vedeli ste?

Keďže územie Slovenska sa nachádzalo v bezprostrednej blízkosti rímskej provincie Panónia, je prirodzené, že väčšina pamiatok rímskej proveniencie pochádza práve z tejto provincie. Priamou súčasťou Panónie bola pravobežná časť Dunaja v oblasti Bratislavy: poľnohospodárska usadlosť – villa rustica v Čunove a malé vojenské opevnenie – kastel v Gerulate, odkiaľ pochádza najväčší počet provincionálnych výrobkov nájdených na území Slovenska.¹⁸

¹⁸ Vančo, s. 75-76.

6.2.2 Boje o moc – obdobie od sťahovania národov po Velkú Moravu

• Téma: POLITIKA A SPOLOČNOSŤ

V období sťahovania národov

Aktivita: Prečítaj si textový panel Sťahovanie národov. Zapiš si kľúčové slová. Vysvetli na základe textu, čo to bol avarský kaganát.

V období Velkej Moravy

Aktivita v škole/múzeu: Na súčasnej mape Európy sleduj, ktoré štáty/územia patrili do Veľkomoravskej ríše v čase panovania Svätopluka I. (871 – 894).

Aktivita: Vyber z uvedených veľkomoravských centier na území Slovenska názvy min. troch miest, ktoré sú aj v súčasnosti administratívnymi správnyimi centrami.

(Bratislava-Devín, Bratislava-Devínska Nová Ves, Bratislava-hrad, Svätý Jur, Majcichov, Molpír pri Smoleniciach, Unín, Mužla-Čenkov, Biňa, Nitra, Nitrianska Blatnica, Pobeďim, Ducové, Beckov, Trenčín, Skalka pri Trenčíne, Prievidza, Hradec, Vyšehrad, Starý Tekov, Malé Kozmálovce, Kozárovce, Hronský Beňadik, Žilina-Divinka, Ostrá Skala, Zvolen-Môťová, Detva-Kalamárka, Seňa, Obišovce-Stráža, Fintince, Šarišské Sokolovce, Hradisko, Žehra)

Aktivita: Nájdi v expozícii predmet, ktorý mohol patriť veľmožovi, kňazovi, roľníkovi a bojovníkovi.

Názvy predmetov si zapiš.

veľmož	kňaz	roľník	bojovník

► **Vedeli ste?**

Moravský raný štát sa prezentoval ako pomerne dobre organizovaný útvar so sociálne a majetkovo stratifikovanou spoločnosťou s prepracovanými vlastníckymi a právnymi vzťahmi. Na jeho čele stál panovník z dedičnej (mojmírovskej) dynastie so zvrchovanou teokratickou mocou, opierajúci sa o rodovú a vojenskú aristokraciu, veľkú štátnu družinu, relatívne slušne fungujúcu cirkevnú organizáciu i štátnu správu s príslušným správnym a donucovacím aparátom.¹⁹

● **Téma: PANOVNÍCI**

V období Velkej Moravy

Otázka: Uveď, ako sa volá prvé historicky doložené knieža, ktoré vládlo Nitrianskemu kniežatstvu.

Aktivita na stanovišti: Vymenuj všetky historicky doložené kniežatá, ktoré patrili do dynastie Mojmiróvcov.

Aktivita/práca s textom: Z úryvkov historických prameňov poskladaj rodokmene Pribinu a Mojmiróvcov. Nakresli rodokmene na základe informácií.

Historické písomné pramene:

„828 n.l. Spis o pokrstení Bavorov a Korutáncov, kapitola 11

Pribinovi... vysvetlil kedysi arcibiskup (salzburský) Adalram za Dunajom kostol na jeho majetku v mieste zvanom Nitrava...

837 – 838 n.l. Spis o pokrstení Bavorov a Korutáncov, kapitola 10

...Pribina....a spolu s ním jeho syn Kocel...

846 n.l. Fuldské letopisy k roku 846

Eudovít (východofranský kráľ)...vytiahol okolo poloviny mesiaca august proti moravským Slovanom, ktorí vyvolali vnútorné boje. Tu usporiadal a urovnal všetko podľa svojho uváženia a za vojvodu im ustanovil Rastislava, synovca (uvedené nepos) Mojmíra...

¹⁹ Kouřil, s. 102.

869 n.l. Fuldské letopisy k roku 869

Kráľ LudovítBavorom prikázal, aby išli na pomoc Karolmanovi (syn Ludovíta, od roku 876 bavorský a od roku 877 italský kráľ do 880) proti Svätoplukovi, synovcovi Rastislava, ktorý zamýšľal viesť vojnu...²⁰

• Téma: ZBRANE A ZBROJ

V období sťahovania národov, Slovania a Avari

Aktivita na stanovišti: Nájdi stanovište venujúce sa Slovanom a Avarom.

Všimni si slovanského a avarského bojovníka.

Porovnaj ich zbrane a výstroj.

Uveď, v čom sa odlišujú.

Námety na diskusiu: Ako vyzeral avarský a slovanský bojovník? Aké používali zbrane? Akú bojovú taktiku používali Slovania a akú Avari? Ktorí boli lepší bojovníci? Kde bývali Slovania a kde Avari z geografického hľadiska? Poznáš etnikum, ktoré aj dnes žije kočovným životom?

Aktivita: Nájdi vo vitríne „Sťahovanie národov, Slovania a Avari“ zbrane a výbroj slovanského a avarského bojovníka.

Aktivita: Nájdi dva meče pochádzajúce z Blatnice pri Martine. Ktorý z nich je rekonštrukcia a ktorý kópia nájdeného originálu? V čom sa blatnický meč líši od ostatných mečov v expozícii?

Aktivita: Nájdi ozdoby odevu z obdobia avarského kaganátu a preštuduj si ich. Opíš, aké motívy sú na nich vyobrazené. Kde sa tieto predmety nosili upevnené?

²⁰ Havlík, Lubomír E. Kronika o Velké Moravě, Brno Jota, 2013, s. 204.

V období Veľkej Moravy

Aktivita na stanovišti: Na stanovišti venujúcemu sa Veľkej Morave nájdí ukážku kostrového hrobu, v ktorom bol pochovaný veľkomoravský veľmož. Opíš, akú mal veľmož pri pochovaní výbavu. Opíš predmety, ktoré sú na obrázku v torzovitom stave. Aké predmety to boli? Vysvetli, prečo bol veľmož pochovaný práve s týmito predmetmi.

Aktivita: Nájdí v expozícii minimálne 3 predmety z výzbroje veľkomoravského bojovníka.

Tvorivá aktivita v škole/múzeu: Nakresli dva predmety z hrobu bojovníka, prípadne navrhni, akú by mali v súčasnosti podobu.

● **Práca s celou expozíciou:** Zamysli sa, ktoré predmety v expozícii môžu pochádzať z hrobov?

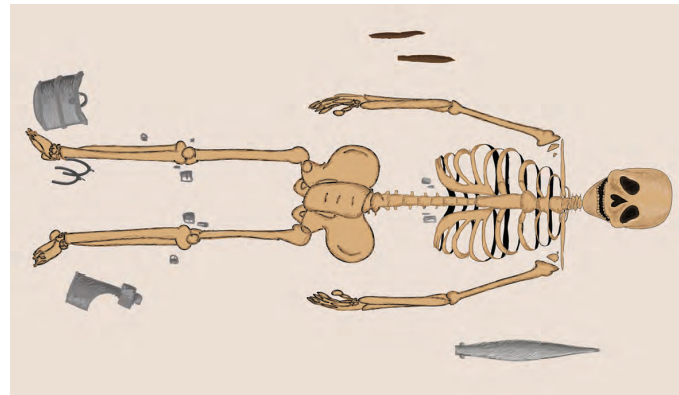
Aktivita na stanovišti: Porovnaj ukážku hrobu starých Slovanov s ukážkou hrobu Veľkomoravanov. V čom sa tieto hroby líšia? Nájdí v expozícii minimálne 3 predmety, ktoré boli v hrobe muža – bojovníka a v hrobe ženy.

● **Téma: HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ A OBCHOD**

V období Veľkej Moravy

→ **Zamysli sa:** Podľa predmetov vo vitrínach venujúcich sa „Nitrianskemu kniežatstvu a Veľkej Morave“ vymenuj 3 remeslá, ktoré boli v tom období rozvinuté.

Aktivita na stanovišti: Nájdí v expozícii vitrínou venujúcu sa obdobiu Veľkej Moravy. Dôkladne si ju preštuduj. Preštuduj si tiež interaktívne stanovište zaoberajúce sa týmto obdobím. Opíš obchod v období Veľkej Moravy. Vysvetli, s kým Veľkomoravania obchodovali a prostredníctvom čoho. Charakterizuj, čo mohli Veľkomoravania kupovať a čo, naopak, predávať. Opíš, aké platidlá používali.

→ **Zamysli sa:** Prečo Veľkomoravania nerazili vlastné mince? Keby sme dnes nemali mince, čo by mohlo slúžiť ako platidlo?

Námety na diskusiu: Vysvetli, na čo mohli slúžiť hrivny. Svoj názor si zapíš. Teraz sa presuň na stanovište venujúce sa veľkomoravskému obchodu. Tam nájdeš železnú hrivnu, ktorú si môžeš ohmatať a prečítať o nej informácie. Porovnaj si ich so svojou odpoveďou.

► **Vedeli ste?**

Brtníctvo je lesné včelárstvo. Jeho podstata spočívala v koristnom privlastňovaní lesných včelstiev a využívaní ich produktov. Na území Slovenska je historicky doložené už od 5. storočia. O jeho existencii v dávnej minulosti svedčia i zachované miestne názvy a priezviská. Archeologické a historické nálezy lokalizovali brtníctvo do povodia stredných a dolných tokov riek Váh, Nitra, Hron a do oblasti Gemera, Hontu a Novohradu. Na území Slovenska nebolo nikdy hlavným zamestnaním, tvorilo iba doplnkový zdroj obživy. Na kmeni stromu s usadeným rojom sa upchal vstupný otvor, pod ktorým sa vyhlbil nový. Do pôvodného otvoru sa vložilo dymiace drevo alebo horiaca síra, ktoré včely udusili. Voštinu s medom bolo potom možné vybrať. Brtníctvo ustúpilo domestikovanému chovu včiel.²¹

● **Téma: VIERA A DUCHOVNÝ ŽIVOT**

 V období Veľkej Moravy

Aktivita: Nájdí zlaté plakety z Bojnej. Opíš, čo je na nich vyobrazené.

→ **Zamysli sa:** Symbolom alebo dokladom čoho môže byť vyobrazenie na plaketách?

► **Vedeli ste?**

Orant je postava spájaná s kresťanstvom z obdobia Veľkej Moravy, ktorá má zodvihnuté ruky v modlitebnom alebo orodujúcom geste.²²

²¹ Slavkovský, P. Brtníctvo. <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=821>.

²² Kouřil, s. 56.

Aktivita: Nájdi križ z Velkej Mače. Preštuduj si ho. Spočítaj, koľko postáv je na ňom vyobrazených.

→ **Zamysli sa:** Prečo si dodnes uctieваме svätého Cyrila a svätého Metoda? Vysvetli, prečo ich voláme vierozvestcovia.

Aktivita: Nájdi v expozícii písomný prameň – Proglas a prelož z hlaholiky do slovenčiny prvý verš. Verš si zapíš v hlaholike a slovenčine. Vysvetli, ako sa volá najstaršie slovanské písmo, ktoré priniesli na územie Velkej Moravy vierozvestcovia Konštantín a Metod.

Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	A	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	O
Ѣ	Ѣ	Ѣ	Ѣ	B	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	P
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	V	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	R
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	G	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	S
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	D	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	T
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	E	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	U
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Z	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	F
				Z	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	H
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Z	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	ST
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	I	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	C
				J	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Č
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	K	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	S
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	L	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	.
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	M	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ja
Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	N	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ѧ	Ju

GLAGOLSKÁ ABECEDA

Priestor pre ďalšie vzdelávacie aktivity

Nápady

Napiš na tabuľu (alebo hárok papiera) myšlienky, ktoré ti napadnú pri témach: Život v dobe kamennej. Život v dobe bronzovej. Život v dobe železnej. Život na hranici Rímskej ríše. Vyjadruj sa jednoslovné. Každý nápad je správny. Postupne sa na tabuli vytvorí burza nápadov.

Rolová hra

V expozícii si podrobne preštuduj stanoviska zamerané na obdobia od praveku po dobu rímsku. Sústreď sa aj na obrázky a popisy.

Teraz sa skús preniesť do obdobia pred zmenou letopočtu. Vcít sa do roly roľníka z osady, ktorý žije len z toho, čo si sám vypestuje a vyrobí. Ako by vyzeral jeden deň z tvojho života? Kde by si býval/-a? Čo by si jedol/-la? Mohol/-la by si chodiť do školy? Čo by si robil/-a vo voľnom čase? Ako by sa tvoj život líšil od tvojho dnešného života? Napiš o tom krátky sloh.

Vytvor/nakresli

Pravekí ľudia pozorovali prírodu a život v nej. Inšpirovali sa tým aj pri výrobe predmetov. Vyrábali si napríklad plastiky zvierat, alebo vyrývali, či maľovali rastlinné motívy. Skús sa aj ty inšpirovať prírodou a vyhládaj v prírode predmety, na ktoré sa dá maľovať alebo ryť (kameň, list, drevo). Potom na tento materiál namaľuj prírodu, zvieratá alebo ľudí tak, ako to robili pravekí ľudia.

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6.3 Aktivity pre stredné školy a 8-ročné gymnáziá

6.3.1 Ľudia na území Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu

● Téma: HOSPODÁRSTVO, REMESLÁ, OBCHOD

V dobe rímskej

Aktivita: Nájdí v expozícii v časti „Doba rímska, Rimania a Germáni“ zlatý náramok zo Zohora.

Práca s textom: Prečítaj si o predmete viac informácií.

Text: „V Zohore objavili 5 hrobov, v ktorých boli bronzové nádoby ako misky, vedrá, kanvice a podobne, tiež tam našli bronzové spony a masívny zlatý náramok zdobený koncentrickými krúžkami, ukončený zvieracími hlavičkami. Neoporovnatelne vyššia životná úroveň Rimanov ovplyvnila aj elity barbarov, disponujúcich prostriedkami, ktoré im zabezpečili vysoký životný štandard. Dôkazom toho je aj tento unikátny šperk. Miestna germánska elita bohatla z poplatkov od obchodníkov prevážajúcich tovar cez ich územie, ale tiež z darov a občasných lúpeží. Vďaka tomu vlastnili luxusný importovaný antický tovar ako nádoby, šperky a pod., ale aj artefakty zo severu kontinentu, kde žili príbuzné germánske kmene. Náramok je pravdepodobne severskej proveniencie. Jednoznačne sa však nedá vylúčiť ani domáci pôvod, keďže v neďalekej Stupave bola preskúmaná súveká šperkárska dielňa s dokladmi spracovania farebných kovov vrátane zlata. Zlatý náramok, datovaný do prvého až počiatku druhého storočia n. l., je najdrahocenejší šperk z rímskej doby, aký bol na slovenskom území dosiaľ objavený a patrí k najvzácnejším šperkom svojho druhu v Európe vôbec.“²³

Práca s textom:

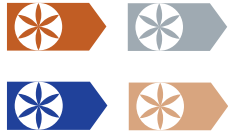
- Povedz tromi vetami, prečo je zlatý náramok zo Zohora taký vzácny.
- Vysvetli na základe textu, prečo ovplyvnila kultúra Rimanov Európu.

Aktivita: Charakterizuj na základe predmetov vo vitrínach, aký materiál používali v rímskej dobe.

²³ Vančo, s. 79.

● **Práca s celou expozíciou:** Nájdi v každom období jeden pre dané obdobie typický predmet (ktorý nenájdeš v nijakom inom období). Odfot si ho a zapíš, na čo sa používal.

● **Téma: KERAMIKA**

● **Práca s celou expozíciou:** Vyber si jednu nádobu z každej doby – z doby kamennej, bronzovej, staršej doby železnej, doby rímskej – Rimania, Germáni a z obdobia Veľkej Moravy. Nakresli vzor a tvar keramiky. Porovnaj nakreslené vzory a tvary vybraných keramických nádob.

Historické obdobie	Vzor	Tvar
Kamenná doba		
Bronzová doba		
Staršia doba železná		
Rímska doba		
Germáni		
Obdobie Veľkej Moravy		

V staršej dobe železnej

Postupuj ako archeológ

1. V okolitej krajine neďaleko Dunajskej Lužnej je vyvýšenina. Podľa doterajších archeologických výskumov je predpoklad, že môže ísť o mohylu.

► **Vedeli ste?**

Mohylová kultúra

Archeologická kultúra strednej doby bronzovej. Jej spoločným znakom je pochovávanie pod mohyly – umelý násyhliny. Ľudia mohylovej kultúry pravdepodobne prišli z Porýnia na juhovýchod Európy. Prevažuje kostrové pochovávanie vo vystretej forme.²⁴

(Zdroj: Encyklopédia archeológie, 1986)

Aktivita: Zakresli lokalitu na mape SR.

2. Po realizácii archeologického výskumu máš k dispozícii na bádanie tieto nádoby z hrobov (vitrína „Staršia doba železná“). Archeológovia zaradili hrobovú výbavu do staršej doby železnej – halštatskej.

► **Vedeli ste?**

Staršia doba železná – halštatská je nazývaná podľa náleziska v rakúskom meste Halstatt, kde sa ťažila soľ. Túto dobu datujeme medzi roky 750 – 450 pred Kristom. Charakteristickým znakom staršej doby železnej je geometrická ornamentika na keramike a postupné nahrádzanie bronzových nástrojov železnými, ako aj pochovávanie spolopených zosnulých pod rozmernými mohylami s množstvom zdobených hlinených nádob.²⁵

Aktivita: Zisti na internete a v literatúre viac informácií o dobe železnej.

3. **Aktivita:** Porovnaj a zapíš si informácie. (zdroj informácií: expozícia Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu, <https://www.slovakiana.sk/virtualna-exkurzia/virtualne-muzeum>)

²⁴ Novotný, s. 301.

²⁵ Novotný, s. 565.

- Lokalita nálezu:
 - Datovanie:
 - Rozmer:
 - Materiál: tenkostenná keramika (jemná), vypálená pri 300 °C (bežne sa vypaľuje keramika pri 800 – 1000 °C)
 - Farebnosť:
 - Pôvod farby (odkiaľ získavali čiernu a červenú farbu):
 - Výzdoba:
 - Nakresli tvary uvedené na keramike:
 4. Nádoby pochádzajú z hrobovej výbavy vysokopostavenej ženy zo staršej doby železnej. Laboratórnymi testami archeológovia našli v nádobách zvyšky bravčového mäsa, rýb, vajec a neidentifikovateľnej tekutiny. Napíš svoju teóriu, na čo sa mohli nádoby používať.
 5. Symbolika a výjavy na keramike.
- Vzory: meandre – symbol rieky, špirály života
 kosouholníky – symbol poľa a úrody
 trojuholníky – symbol ženy, muža

Aktivita: figurálna výzdoba – interpretuj podľa svojho uváženia, čo znázorňuje figurálna výzdoba na keramike.

Zdroj obrázkov: VANČO, Martin. *Ilustrované dejiny
 Od doby kamennej po Velkú Moravu – dejiny umenia
 Slovenska. Bratislava: Perfekt, 2011*

Aktivita: Vysvetli, aké zvieratá sú vyobrazené na nádobách. Vysvetli, prečo sa práve tieto zvieratá zobrazovali.

6. Pohreb a pohrebné zvyky

Texty:

1.	Pochovávanie súvisí so vznikom predstavy o živote po smrti. Každá kultúra mala pri pochovávaní iné zvyky a obrady, nazvané pohrebný rítus. Pomocou nich zosnulého odprevadila na poslednú cestu. V staršej dobe železnej mŕtveho zahalili rubášom, ktorý mu utkala jeho žena, a spálili ho na hranici. Do hrobu sa okrem popola v urne dávali keramické nádoby s jedlom pre zosnulého.
2.	O tkaní pohrebného rubáša píše aj Homér: <i>„Penelopa, manželka kráľa Odyssea, vládca ostrova Ithaka, sa počas čakania na návrat svojho manžela z trójskej vojny venovala práve tkaniu veľkého skvostného pohrebného rubáša.“</i> ²⁶
3.	Homér opisuje pohreb Hektora v diele Iliada: <i>„Keď však už zobrali kosti a dali ich do zlatej truhly, najprv ich ovili jemnými látkami nachovej farby, potom ich vložili dovnútra jamy a napokon rýchle množstvom kameňov veľkých navrchu zakryli hrobku. Potom tam spravili hrob a dookolo stali si strážne, lebo sa báli, že Achájski holení krásnych prv padnú. Keď však už spravili hrob, zas odišli. Potom však zase všetci sa zišli a konali veľké a slávnostné hody“</i> ²⁷

Aktivita: Zisti viac o Homérovi, prečo je pre archeológov zdrojom informácií o živote a zvykoch ľudí v staršej dobe železnej.

Aktivita: Nájdi vo vitrínach „Doby železnej“ 3 predmety, ktoré odkazujú na pohrebné zvyky. Zapiš si ich.

Záver: Zosumarizuj zistené poznatky a prezentuj samostatnú prácu.

● Téma: NÁBOŽENSKÉ PREDSTAVY A PÍSMO

V období Veľkej Moravy

Aktivita na stanovišti: Porovnaj výpovednú hodnotu výjavu príbehu na pixide z Čiernych Kľačian a z Proglasu.

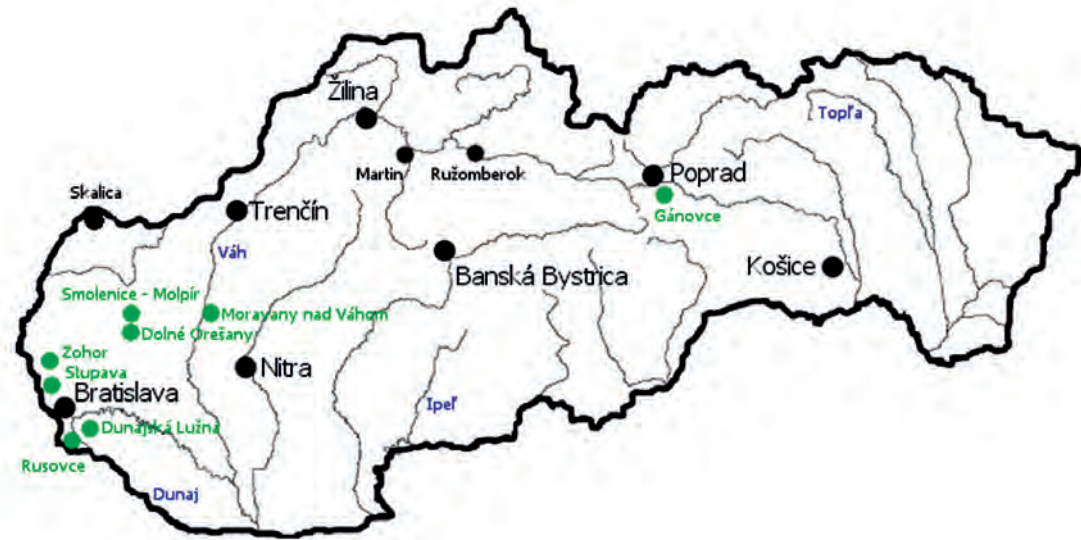
Preložený Proglas nájdeš na http://www.zlatyfond.sme.sk/dielo/93/Filozof_Proglas/1

²⁶ Čambal, Radoslav – Turčan, Vladimír. Katalóg k výstave Slovensko v dobe Etruskov. Bratislava: SNM, 2015, s. 88.

²⁷ Čambal – Turčan, s. 87.

Mapy vybraných archeologických lokalít na Slovensku

● Práca s celou expozíciou: Na mape zakreslite lokalitu archeologického nález, ktorý sa týka vybranej aktivity/práce so zbierkovým predmetom z expozície Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu.

Archeologické náleziská z obdobia od praveku po Rimanov

Archeologické náleziská z obdobia od sťahovania národov po Velkú Moravu

7 Ponuka vzdelávacích programov SNM – Historického múzea k expozícii Dejiny Slovenska

Putovanie dejinami OD PRAVEKU PO RIMANOV ZMENA JE ŽIVOT A ŽIVOT BOLA ZMENA

I. stupeň ZŠ

Interaktívny program priblíži žiakom/deťom každodenný život pravekého človeka. Predstaví jeho spôsob obživy v premenách času. Zodpovie otázku, ako sa z lovcov a zberačov stali poľnohospodári s usadlým spôsobom života. Program tiež priblíži tajomstvo objavenia a spracovania rudy, vznik prvých remesiel a obchodu. Aké boli výhody a nevýhody práce s nástrojmi z kameňa, bronzu či železa? Prostredníctvom programu sa žiaci/deti dozvedia aj o viere a umení ľudí žijúcich na našom území v obdobiach medzi pravekom a dobou rímskou.

Putovanie dejinami OD PRAVEKU PO RIMANOV BOJE O MOC

II. stupeň ZŠ

Vzdelávací program sa zaoberá osídľovaním územia dnešného Slovenska a s ním súvisiacimi konfliktmi a bojmi. Priblíži žiakom/mladším návštevníkom to, ako sa spoločnosť postupne hierarchizovala, ako vznikali bohaté a bojovnícke vrstvy opierajúce sa o moc. Žiaci/deti sa dozvedia, ako sa postupne z osád stávali kmene a ako sa tieto kmene presúvali a dobýjali nové územia. Prečo ľudia medzi sebou bojovali? Akú taktiku a zbrane pri tom používali? Aké dôsledky mali sociálne zmeny v spoločnosti? Prečo sa na území dnešného Slovenska stretávali rôzne etniká a kultúry? Na tieto a ďalšie otázky odpovie vzdelávací program Boje o moc.

Putovanie dejinami OD SŤAHOVANIA NÁRODOV PO VEĽKÚ MORAVU ZMENA JE ŽIVOT A ŽIVOT BOLA ZMENA

I. stupeň ZŠ

V období sťahovania národov a po páde Západorímskej ríše sa obraz Európy od základov zmenil. Ako sa tieto presuny obyvateľstva odrazili v každodennom živote, kultúre a umení? Ako žili starí Slovania po príchode na územie dnešného Slovenska? Viete, čo jedli a pili ľudia v období Veľkej Moravy? Ako bývali, ako a čo si obliekali a či sa vôbec umývali? Vzdelávací program ponúka veľa zaujímavostí z každodenného života starých Slovanov pred a po vzniku Veľkej Moravy.

Putovanie dejinami OD SŤAHOVANIA NÁRODOV PO VEĽKÚ MORAVU BOJE O MOC

II. stupeň ZŠ

Ľudia v pohybe zmenili mapu Európy. Prečo a ako sa to stalo, sa žiaci/deti dozvedia v interaktívnom programe Boje o moc. Program tiež priblíži spolužitie starých Slovanov s kočovnými Avarmi, vznik a rozvoj kniežatstiev, z ktorých nakoniec vznikol prvý pevný štátny útvar Slovanov nad Dunajom – Veľká Morava. Žiaci/deti sa dozvedia o hierarchii a spoločenskej štruktúre obyvateľov Veľkej Moravy. Program sa bližšie venuje vojenským zložkám, kniežatám, veľmožom a elite spoločnosti. Zodpovie tiež otázku, ako vyzerala výzbroj a výstroj Veľkomoravanov.

Putovanie dejinami OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU ĽUDIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU

SŠ a gymnáziá s osemročným štúdiom

Vzdelávací program zavedie návštevníkov k počiatkom osídľovania nášho územia, k vzniku kmeňov, k utváraniu jednotlivých etníc a ku koreňom vlastného národa. Akú úlohu zohrávali bojovnícke zložky pri dobýjaní území? Ako vznikla hierarchizácia spoločností a spoločnosti? Ako prišli elity k svojmu postaveniu a prečo ich ľudia nasledovali? Program podnieti návštevníkov ku kritickému mysleniu a k zamýšľaniu sa nad otázkami, kde je pravlasť Slovanov a ako sa vyvíjalo naše etnikum.

8 Praktické informácie k návšteve expozície Dejiny Slovenska

Lektoráty a vzdelávacie programy si rezervujte min. 5 dni vopred. Trvanie programov je približne 60 – 90 min. (podľa dohody). Počet detí v skupine je obmedzený na max. 20. Z kapacitných a koordinačných dôvodov je nutné návštevu expozície Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu vopred písomne ohlásiť.

Kontakt

Martina Muráňová, Jana Hutťanová
SNM – Historické múzeum, Bratislavský hrad
bratislavskyhrad@snm.sk; 02/204 83 110, 0915993301
www.snm.sk sekcia Historické múzeum sekcia Škola v múzeu
www.snm.sk sekcia Historické múzeum sekcia Vzdelávanie

Informácie o vstupnom a otváracích hodinách

→ Vstupné pri objednanom lektoráte alebo vzdelávacom programe:

2 €/žiak, pedagogický dozor na 15 detí zadarmo.

Poplatok za vzdelávací program alebo lektorát: 10 €/skupina

Otváracie hodiny múzea od 1. 4. do 31. 10.: 10.00 – 18.00 h, posledný vstup 17.00 h

Od 1. 11. do 31. 3.: 9.00 – 17.00 h, posledný vstup 16.00 h

ŠPECIÁLNA PONUKA v spolupráci so ZÁMKOM SCHLOSS HOFF SO ŠKOLOU DO BAROKA

Ponuka programov pre školy na www.schlosshof.at,

* zmena praktických informácií je vyhradená. Je potrebné si ich overiť na vyššie uvedených kontaktoch

Záver

Cieľom tohto metodického materiálu je predstavenie a sprístupnenie edukačno-vzdelávacej činnosti spojenej s expozíciou Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu. Čitateľovi sme predostreli, ako funguje vzdelávací projekt „*Putovanie dejinami*“ zameraný na detského návštevníka a návštevníka so špeciálnymi potrebami. Ukázali sme jeho hlavné ciele, doplnenie prvej časti expozície Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu o vzdelávaciu a didaktickú časť a prezentovanie najstarších dejín Slovenska detskému návštevníkovi.

Ďalším cieľom metodického materiálu je obsažné predstavenie návrhov vzdelávacích aktivít vychádzajúcich a pracujúcich s vystavenými exponátmi. Aktivity sú delené primárne podľa náročnosti a vedomostnej úrovne žiakov a študentov a taktiež chronologicky, podľa jednotlivých období.

Čitateľ ako potenciálny návštevník múzea tiež dostáva prehľad o ponuke našich vzdelávacích programov a ďalšie praktické informácie.

Tento metodický materiál je jedným z nástrojov, ktorými sa SNM – Historické múzeum snaží skvalitňovať svoju edukačno-vzdelávaciu činnosť. Je aj jedným z nástrojov na zatriktívnenie múzea pre školské inštitúcie a na zlepšovanie vzájomnej spolupráce.

Od sprístupnenia našej vzdelávacej ponuky školám sme zaznamenali vysoký záujem o návštevu expozície Dejiny Slovenska Od praveku po Veľkú Moravu a o vzdelávacie programy k nej vytvorené. Môžeme preto zhodnotiť, že vzdelávací projekt *Putovanie dejinami* svoje ciele plní a veríme, že publikácia Metodický materiál k expozícii Dejiny Slovenska bude týmto cieľom pomáhať.

V súčasnosti SNM – Historické múzeum pripravuje sprístupnenie druhej časti expozície zameranej na obdobie stredoveku. Súbežne s otvorením druhej časti expozície pripravujeme sprístupnenie druhej časti vzdelávacieho projektu *Putovanie dejinami 2*, ktorý bude mať aj tlačенú podobu vo forme metodického materiálu 2.

Poznámky

Odporúčaná a použitá literatúra

- BUDAJ, Marek, 2013. *Dejiny sveta od A po Z*. Bratislava: Vydavateľstvo Príroda. 141 s. ISBN 978-80-07-02138-9.
- CONOLY, Peter, 1992. *Dejiny rímskeho vojska*. Bratislava: Fortuna print. 74 s. ISBN 80-7153-009-3.
- ČAMBAL, Radoslav a Vladimír TURČAN, 2015. *Katalóg k výstave Slovensko v dobe Etruskov*. Bratislava: SNM. 104 s. ISBN 978-80-8060-352-6.
- DEKAN, Ján, 1979. *Veľká Morava – Doba a umenie*. Bratislava: Tatran. 280 s. ISBN 61-898-79-403/24/859.
- DVOŘÁK, Pavel, 2010. *Stopy dávnej minulosti 1. Slovensko v praveku*. Bratislava: Rak Budmerice. 319 s. ISBN 978-80-85501-3.
- DVOŘÁK, Pavel, 2015. *Malované dejiny Bratislavy. Deti ilustrujú príbehy Pavla Dvořáka*. Bratislava: Múzeum mesta Bratislavy. ISBN 978-80-89636-05-1.
- HAVLÍK, Lubomír E., 2013. *Kronika o Velké Moravě*. Brno: Jota. 400 s. ISBN 978-80-8561-706-1.
- KLEIN, Bohuš, Alexander RUTTKAY a Richard MARSINA, 1993. *Vojenské dejiny Slovenska 1 – Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava: MO SR. 177 s. ISBN 80-967113-1-8.
- KOLNÍKOVÁ, Eva, 1980. *Rímske mince na Slovensku*. Bratislava: Tatran. ISBN 52-535-65/12/86.
- KOLNÍKOVÁ, Eva, Ján HUNKA, Zbyšek ŠUSTEK a Elena MINAROVÍČOVÁ, 2009. *Kronika peňazí na Slovensku*. Bratislava: Fortuna Libri. ISBN 97-880-89-37915-6.
- KOUŘIL, Pavel, 2014. *Veľká Morava a počátky kresťanství*. Brno: AU AVČ. ISBN 978-80-86023-53-3.
- KOVÁČ, Dušan a kol., 1998. *Kronika Slovenska 1 – od najstarších čias do konca 19. storočia*. Bratislava: Fortuna print. ISBN 80-88980-08-9.
- KUČERA, Matúš, 2002. *Slovensko okolo roku 1000*. Bratislava: SNM. ISBN 80-8060-095-3.
- MALINA, Jaroslav a Renáta MALINOVÁ, 1992. *Vzpomínky na minulosť*. Brno: Masarykova Univerzita v Brne. ISBN 80-210-0492-4.
- NOVOTNÝ, Bohuslav a kolektív, 1986. *Encyklopédia archeológie*. Bratislava: Obzor. 1028 s. ISBN 535-21-485/7.
- PAULÍK, Jozef, 1990. *Mohyly z mladšej doby bronzovej na Slovensku*. Bratislava: Archeologické múzeum SNM.
- SEGEŠ, Vladimír a kol., 2010. *Kniha kráľov – panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava: SPN. ISBN 978-80-10-02026-3.
- VANČO, Martin, 2011. *Ilustrované dejiny Od doby kamennej po Veľkú Moravu – dejiny umenia Slovenska*. Bratislava: Perfekt. ISBN 978-80-80-46-566-7.
- ZUBERCOVÁ, Magdaléna, Eva HASALOVÁ, Zuzana ŠIDLÍKOVÁ a – Martin VANČO, 2014. *Móda na Slovensku – stručné dejiny odievania*. Bratislava: Slovart. ISBN 978-80-556-1141-9.

METODICKÝ MATERIÁL K EXPOZÍCII DEJINY SLOVENSKA

Putovanie dejinami I.

OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU

Autori hlavných textov výstavy:

Kurátori zbierok Slovenského národného múzea – Archeologického múzea:

Zdeno Farkaš – Doba kamenná, Juraj Bartík – Doba bronzová, Radoslav Čambal – Staršia doba železná

Igor Bazovský – Mladšia doba železná, Vladimír Turčan – Doba rímska, Sťahovanie národov a Slovania, Veľká Morava

Odborná spolupráca pri tvorbe metodických materiálov a vzdelávacích programov: Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Bratislava: Beata Juráková, Mária Nogová, Mária Onušková

Autorky interaktívnej časti expozície: Jana Hutťanová, Martina Muráňová

Metodické materiály pre pedagógov Putovanie dejinami zostavili:

Jana Hutťanová, Martina Muráňová, Mária Onušková, Mária Nogová, Beata Juráková

Recenzentka: Monika Rybárová

Jazyková korektúra: Terézia Peciarová

Odborná spolupráca za SNM – Archeologické múzeum: Radoslav Čambal, Vladimír Turčan

Autori fotografií: Daniel Zachar, Radoslav Čambal

Kresby a výtvarná spolupráca: Katarína Kovalčíková

Grafika interaktívnych stanovišť a metodických materiálov: Lýdia Vercholáková

Odborná spolupráca pri haptickej línii expozície: Únia nevidiacich a slabozrakých na Slovensku

Metodický materiál k expozícii Dejiny Slovenska Putovanie dejinami I. OD PRAVEKU PO VEĽKÚ MORAVU
vydalo SNM – Historické múzeum a Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Bratislava © 2016

Tlačová verzia

ISBN 978-80-8060-384-7

EAN 9788080603847

Elektronická verzia

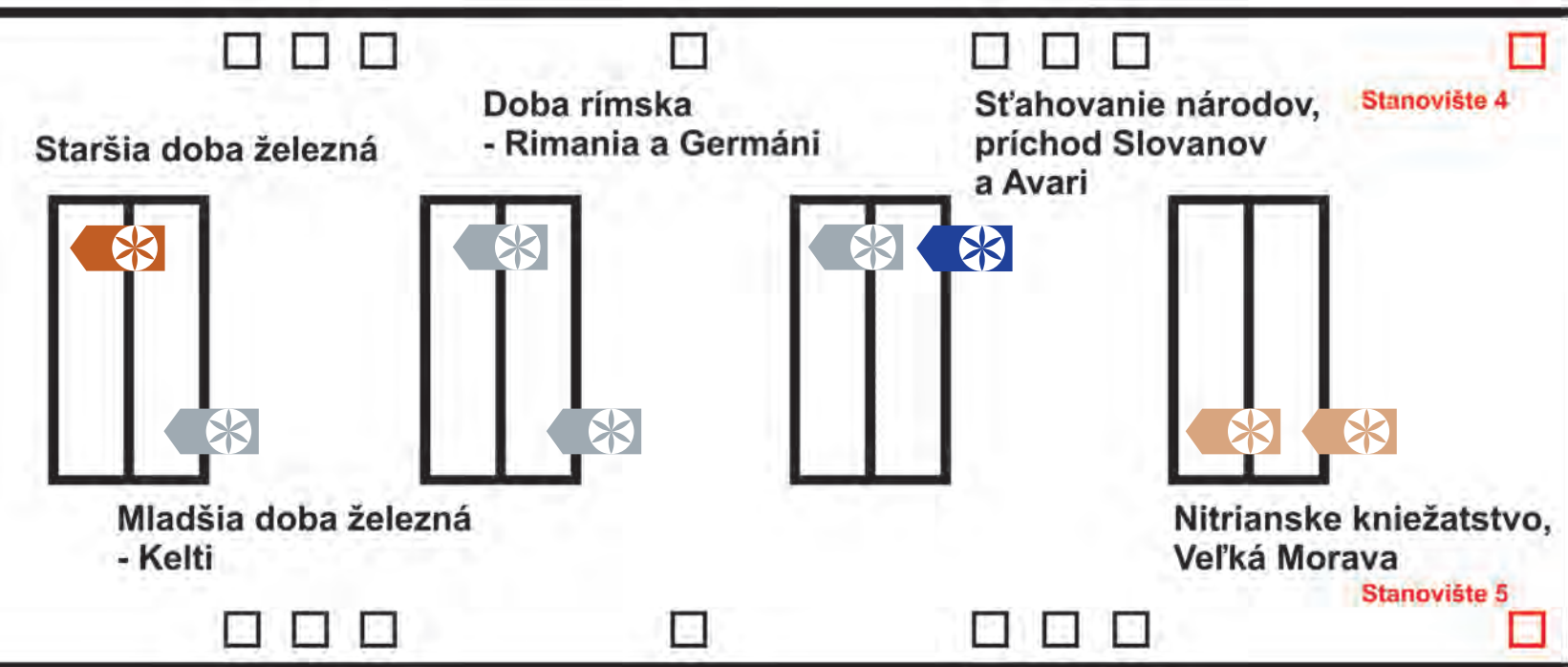
ISBN 978-80-8060-385-4

EAN 97888080603854

Mapa expozície

MAPA EXPOZÍCIE DEJINY SLOVENSKA I.

Hlavným zámerom vytvorenia tohto metodického materiálu bola snaha o neustále skvalitňovanie edukačnej činnosti SNM – Historického múzea, ktorú sa snažíme naplňať spoluprácou s Metodicko-pedagogickým centrom.

Výsledkom našej spolupráce je aj táto publikácia.

Ďalším motívom bolo zlepšovanie vzájomnej spolupráce medzi SNM – Historickým múzeom a školskými inštitúciami.

Na podporu vzájomnej spolupráce už tradične organizujeme metodické dni pre pedagógov, v rámci ktorých predstavujeme novootvorenú expozíciu alebo výstavu a vzdelávaciu ponuku k danej expozícii či výstave. Metodické dni organizujeme taktiež v spolupráci s Metodicko-pedagogickým centrom, vďaka čomu zaznamenávame vyšší záujem zo strany pedagógov o takéto akcie.

Keďže našou snahou je i čoraz vyššia kvalita metodických dní a múzejno-pedagogickej interakcie, vznikla z toho potreba dať našej metodike i písomnú podobu.

Preto táto publikácia.

ISBN 978-80-8060-385-4

9 788080 603854

